

HØST 2015

KB

KONJUNKTURBAROMETER FOR NORD-NORGE

FOKUS

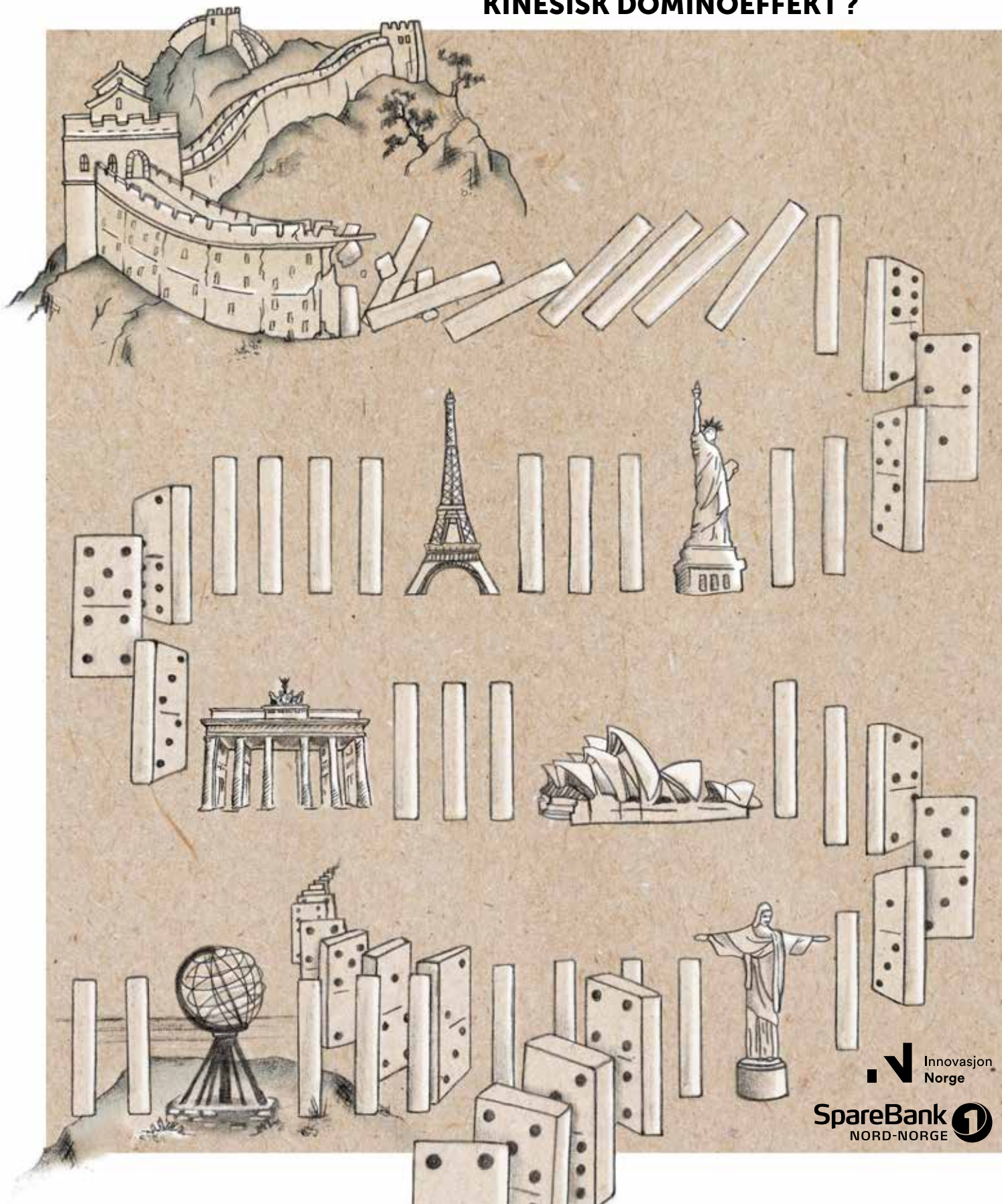
EIERSKAP I NORD-NORGE

- Mye lokalt eierskap i nord
- Utenlandsk eierskap øker
- Kina, en nøkkel for nordnorsk eksport

ARENA
KB 20 år

Verdensøkonomien

KINESISK DOMINOEFFEKT ?

 Innovasjon
Norge

SpareBank
NORD-NORGE

03	FORORD Fra kinasjakk til Kina-sjokk?
04	INTERNASJONAL ØKONOMI Turbulens i Kina skaper uro
06	NORSK ØKONOMI Oljebremsen brer om seg
08	NORDNORSK ØKONOMI Nord-Norge holder stand Konjunkturbildet i utvalgte næringer
12	EIERSKAP Hvem eier Nord-Norge?
15	REISELIV Større enheter i overnatting og transport
18	SJØMAT En helt ny næring
20	BYGG OG ANLEGG På nordnorske hender
22	PROSESSINDUSTRI Styrt av verdensmarkedet
24	OFFENTLIG EIERSKAP Offentlig kraft og transport
27	INVESTERINGER I NORD-NORGE Investeringskart
29	Redaksjon, datagrunnlag og metode

Fra kinasjakk til Kina-sjokk?

I oppveksten var Kina noe fjernt og mystisk. Vi spilte noen slag Kinasjakk, men ellers opplevdes ikke det enorme landet som en viktig del av en trøndersk eller nordnorsk oppvekst på 70-tallet

En generasjon senere, berører utviklingen i Kina oss hver eneste dag. Landets konjunkturer, og beslutninger tatt i Beijing, Shanghai og Hong Kong sprer seg som ringer i vannet til Mo i Rana, Finnfjord og Kirkenes.

I verste fall går vi fra Kinasjakk til Kina-sjokk. Importfall, omslag i finansmarkedene og en tiltagende gjeldskrise kan få alvorlige konsekvenser for den samlede veksten i verdensøkonomien. I banken tror vi ikke på noe sjokk, men utviklingen følges tett, fordi den berører Nord-Norge mer enn mange aner.

Den direkte eksporten til Kina skaper riktignok ikke hodebry for nordnorsk næringsliv. Den er relativt begrenset. Utfordringen er at mange nordnorske råvarer finner veien til Kina via de globale markedene. Den veien blir stadig tyngre med en svekket kinesisk økonomi. Og utviklingen forverres fordi Kinas egen mineralnæring vender blikket utover, for å kompensere fallet i den innenlandske etterspørselen. Det presser prisene. Og det merkes også i Nord-Norge. Spør bare våre venner i Sydvaranger Gruve.

Dette konjunkturbarometeret vier Kina mye oppmerksomhet. Det er på mange måter et treffende tidsbilde når Konjunkturbarometer for Nord-Norge i år feirer 20-årsjubileum.

Når vi trekker linjene fra 1995 til 2015, er det to megatrender som trer fram: Vi har aldri vært så innvevd og avhengig av utviklingen i verdensøkonomien. Vi er blitt heltidsaktører på den internasjonale arena. Og vi er blitt viktigere for Norge. På 20 år har Nord-Norge tatt det siste steget fra subsidiert utkant til nasjonal motor. Norsk økonomi flytter nordover. Mulighetene flytter nordover. Og oppmerksomheten kommer etter. Selv om norsk økonomi flater ut, og i verste fall kan gi oss tilnærmet nullvekst, er utviklingen i Nord-Norge bedre. Det er godt nytt for landsdelens næringsliv, og det er godt nytt for Norge.

KB skal skape debatt. Vi håper at analysen av eierstrukturen i Nord-Norge kan bidra til gode debatter om verdiskaping i landsdelen. Tallene viser at det nordnorske eierskap er annerledes enn i resten av Norge: Vi eier oss selv, og eierskapet sitter først og fremst på private hender. Dette er en styrke med hensyn til nærhet til beslutningene og følelsen av kontroll. Samtidig gir det utfordringer knyttet til de enorme investeringsmulighetene rundt om i Nord-Norge.

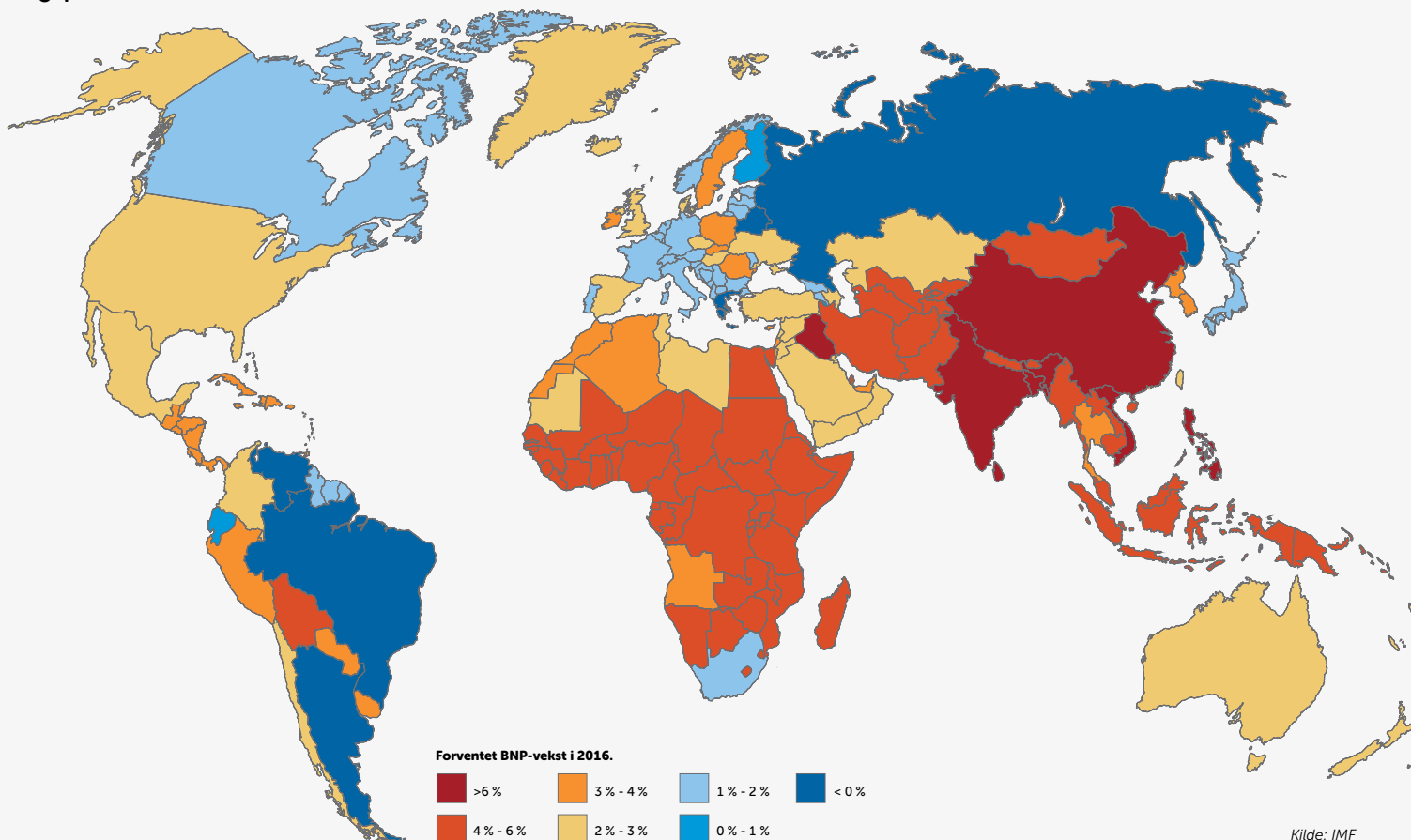

Debatten bør handle om å finne det riktige skjæringspunktet: Vi bør absolutt heie på en utvikling med et sterkt lokalt og regionalt eierskap. Samtidig må vi få inn tunge nasjonale og internasjonale miljøer dersom vi skal klare å ta landsdelens muligheter i bruk. Dette gjelder også tilgang til den beste kompetansen – kompetanse i verdensklasse.

Kinasjakk kan spilles av flere personer. Små glasskuler flyttes til motsatt side av brettet. I overført betydning ligner spillet på nordnorsk virkelighet 20 år etter det første KB kom ut. Beslutninger og trekk som andre tar, påvirker oss her hjemme. Vi kan ikke styre brikkenes gang. Men vi kan sette oss selv i en konkurransesituasjon som gjør oss robuste nok til å møte turbulensen i verdensøkonomien. Og den beste løsningen ligger i tett nordnorsk samarbeid. Vi bør flytte våre brikker i lag – og spille hverandre gode.

Tromsø, 19. oktober 2015

Jan-Frode Janson
Konsernsjef

Turbulens i Kina skaper uro

Oppturen i verdensøkonomien halter videre. Det går framover, men tregt. Usikkerheten rundt den kinesiske økonomien er større enn noen gang og legger en betydelig demper på optimismen. Et USA i vekst og en forsiktig bedring i EU kan bidra til at framgangen forsetter, men med lavere fart i Kinas økonomi er det begrenset hvor stor veksten kan bli de nærmeste årene.

Turbulens i Kina

Den kinesiske økonomien har lenge vært preget av høy vekst. Veksten har i stor grad vært drevet av eksport og investeringer. Boliginvesteringene står alene for om lag en fjerdedel av kinesisk BNP. For å opprettholde veksten har myndighetene tilrettelagt for boligbygging i et høyt tempo. Dette har resultert i et stort antall usolgte boliger, og frykten for en boligboble har bidratt til et tregt boligmarked den siste tiden.

Med lavere avkastning i boligmarkedet har flere kinesere begynt å spare i aksjer og fond. Samtidig har myndighetene lempet

på reglene og gjort aksjemarkedet mer tilgjengelig for folk flest. Pågangen har vært så enorm at til og med frisørsalonger er tatt i bruk som meglerhus. På ett år, fra sommeren 2014, steg Shanghai-børsen med hele 230 %. En betydelig del av aksjekjøpene har vært lånefinansierte, og kredittveksten har i flere år overgått BNP-veksten. Dette har gjort økonomien svært sårbar for brå omslag i finansmarkedene.

I sommer begynte frykten for en aksjeboble å spre seg, og markedet har falt kraftig. Etter at toppen ble nådd i juni, falt aksjekursene hele 30 % før myndighetene satte inn flere avdempende tiltak. Blant annet

har det statlige pensjonsfondet investert i aksjemarkedet for å bremse fallet. Kursene har på ingen måte stabilisert seg, men det ser ut til at støttekjøpene foreløpig har etablert et skjørt gulv.

Skulle de finansielle markedene fortsette å svekkes, kan det føre til at investeringsveksten dempes, særlig hvis det sammenfaller med en tiltagende gjeldskrise hos regionale myndigheter. Med en betydelig økning i privat aksjesparing, vil fallende kurser også kunne påvirke konsumveksten, som var ment å bli den nye driveren i kinesisk økonomi.

Uroen sprer seg

Urolighetene i de kinesiske aksjemarkedene har spredt seg til resten av verdens børser. Uro i finansmarkedene reduserer investeringslysten og kan legge en demper på framtidig vekst verden over.

Årsaken til de store ringvirkningene fra det kinesiske markedet er relativt åpenbar. Lavere etterspørselsvekst i Kina kan få store konsekvenser for den samlede veksten i internasjonal økonomi. I 2014 vokste verdensøkonomien med 3,3 % og Kina bidro alene med en tredjedel av denne veksten.

I tillegg til å trekke opp den samlede veksten i verden, har kinesisk økonomi også stor innvirkning på råvarepriser som blant annet er viktig for norsk økonomisk utvikling. En stor del av Kinas eksport er basert på videreforedling av importerte råvarer. Store investeringer krever også mye metaller og mineraler. For eksempel sto Kina for hele 46 % av verdens samlede import av bauksitt og 14 % av importerte ferrolegeringer. Lavere etterspørselsvekst fra Kina vil derfor ha betydelig innvirkning på den samlede etterspørselen etter råvarer og dermed også prisene.

Fortsatt vekst i USA

Det største lyspunktet i verdensøkonomien kommer fortsatt fra den andre siden av Atlanteren. Sysselsettingen fortsetter å stige og arbeidsledigheten reduseres. Lønnsveksten har også tatt seg opp den siste tiden og boligmarkedet styrkes stadig. Dette bidrar igjen til økt forbruk som er den viktigste enkeltdriveren for amerikansk økonomi. Det er imidlertid tegn til at framgangen slakker noe av. En kald vinter med stenging av havner, høy sparing, en sterk dollar og lavere investeringer i oljesektoren bidro til en mer dempet vekst enn ventet i første halvår 2015. Det forventes likevel at den samlede økonomiske veksten for 2015 vil bli høyere enn i fjor, og at den første rentehevingen siden finanskrisen vil komme i høst, selv om sentralbanken valgte å holde renten uendret i september.

Mørkt i Brasil

I Sør-Amerikas største økonomi er situasjonen bekymringsfull. Brasil sliter kraftig med høy og stigende inflasjon. Oljeprisfallet slår hardt inn og har bidratt til at investeringene har falt kraftig. Dette har bidratt til full stopp i BNP-veksten. Dårlige statsfinanser fører med seg en stram budsjettpolitikk, noe som også trekker økonomien ytterligere ned. En kraftig svekkelse av brasiliansk valuta bidrar til å dempe fallet noe, men økonomien forventes å oppleve negativ vekst i 2015 og en svak utvikling de kommende årene. Som råvareeksportør avhenger også Brasils økonomiske framtid mye av utviklingen i Kina.

Europa halter videre

Den moderate vekstøkningen fortsetter i Europa, særlig drevet av høyere privat forbruk. Lave energipriser og et bedret arbeidsmarked har gitt større optimisme og høyere etterspørsel. Inflasjonen er fortsatt lav, men har så smått begynt å øke. Nøkkelen til fortsatt framgang er å få fart på investeringene. Dette har vært vanskelig til nå, men det forventes at investeringene vil øke framover. Samlet sett vil veksten i Europa trolig holde seg beskjedent positiv, med det er stadig en underliggende frykt for stagnasjon.

Den finansielle situasjonene rundt Hellas er foreløpig avklart, men den greske øko-

nomiens betydning for utviklingen i resten av Europa står ikke i stil til den voldsomme oppmerksomheten krisen har fått i media.

Variierende vekst i resten av verden

I Russland bidrar lav oljepris, internasjonale sanksjoner og høye renter til en kraftig tilbakegang i 2015. Med mindre oljeprisen stiger og det politiske forholdet til vesten bedres, vil den negative utviklingen fortsette.

Også Japan fortsetter sin svake utvikling etter et blaff av optimisme knyttet til myndighetenes ekspansive pengepolitikk. Det har likevel vært noen tegn til bedring i år, i hovedsak drevet av økte kapitalinvesteringer. Stadig lav inflasjon gir fortsatt ekspansiv pengepolitikk, men det viktige private forbruket holdes nede av en svak reallønnsvekst.

I India styrker økonomien seg stadig, og inflasjonen er moderat. Den høye aktiviteten i industrien bidrar sterkt til den positive veksten. Sterkere vekst i India gir også positive impulser til verdensøkonomien, men landet er på ingen måte stort nok til å kompensere for en oppbremsing i Kina.

For øvrig ventes verdens utviklingsøkonomier å oppleve lavere vekst som følge av et svekket råvaremarked. Geopolitiske uroligheter bidrar også til redusert vekst i enkelte land i Midtøsten og Nord-Afrika.

PROGNOSE FOR VEKST I INTERNASJONAL ØKONOMI	PROGNOSE FOR BNP-VEKST			
	2014	2015	2016	2017
USA	2,4	2,6	2,8	2,8
Eurosonen	0,9	1,5	1,6	1,7
Japan	-0,1	0,6	1,0	0,5
Kina	7,3	6,8	6,3	6,0
India	7,3	7,3	7,5	7,5
Utviklingsland	4,6	4,0	4,5	4,9
Verden	3,4	3,1	3,6	3,8

Kilde: IMF

Oljebremsen brer om seg

For første gang siden gjeldskrisen rammet Europa forventes norsk økonomi å vokse saktere enn i EU. Siden oljeinvesteringene nådde toppen i 2014, har minst 25 000 jobber forsvunnet i oljerelatert industri. Til nå har Sør- og Vestlandet tatt det meste av støytten, men med vedvarende effektivisering og kostnadsutt, vil de negative virkningene spre seg til resten av økonomien. Det store spørsmålet er om forbruksveksten og boligmarkedet vil bli rammet. Skjer det, kan nedturen bli bratt. Med norsk økonomis rom for en ekspansiv finanspolitikk, er det tvilsomt at veksten blir negativ, men Norge går noen svake år i møte.

40 000 oljejobber kan forsvinne

Fallet i oljeprisen og den reduserte aktiviteten i petroleumsindustrien begynner for alvor å merkes i norsk økonomi. Så langt er over 25 000 arbeidsplasser i leverandørindustrien borte, og ytterligere 15 000 oljejobber kan forsvinne i løpet av kort tid, ifølge NAVs oversikt over varslede kutt.

Fram til nå er det primært oljeindustrien selv og den tilknyttede leverandørindustrien som har kuttet ansatte, og det er Stavanger-området som har fått hardest medfart. Nå brer imidlertid virkningene om seg.

Det forventede fallet i global oljeproduksjon har uteblitt. Uro i Kina og en verdensøkonomisk opptur som skynder seg langsomt, gir lite drahjelp fra etterspørselssiden i oljemarkedet. Prisene kan derfor holde seg lave betydelig lenger enn først antatt.

Med vedvarende lav oljepris og fortsatt fall i investeringene offshore, vil nedgangen slå kraftig inn i fastlandsøkonomien. I første omgang vil effektiviseringen og kostnadsreduksjonene påvirke vare- og tjenesteleverandørene i tilgrensede næringer og regioner. Men, etter hvert som etterspørselen avtar, vil ringvirkningene spre seg til resten av næringslivet.

Omfanget er vanskelig å beregne, men når oljenæringen sysselsetter rundt 200 000 personer på land, kan konsekvensene bli store. Den største usikkerheten er imidlertid knyttet til om ledigheten vil stige så mye at det gir utslag også i boligmarked og forbruk.

Oljeprisen treffer boligmarkedet

Økende ledighet og negative forventninger påvirker boligmarkedet, og de mest oljedominerte regionene opplever allerede

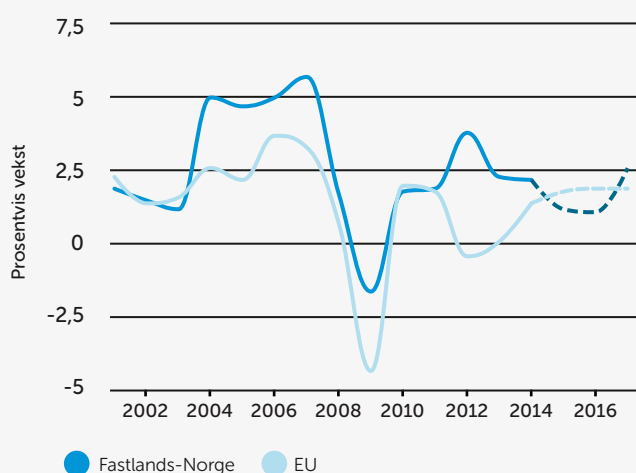
fallende boligpriser. Så langt i år har prisene i Stavanger falt med 4,2 %. Utviklingen i Norge generelt er imidlertid mer positiv, med 3,4 % vekst i samme periode. Mye av veksten er imidlertid drevet av et brennhett boligmarked i Oslo, med en økning på 6,2 % så langt i 2015.

Når oljebremsen nå brer om seg vil flere regioner kunne oppleve boligprisfall, noe som igjen kan slå ut i økt sparing og lavere forbruk. Kommer omslaget i boligmarkedet hardt og brått, kan det også påvirke den finansielle stabiliteten på grunn av norske husholdningers høye gjeldsgrad. Risikoen for et slikt scenario er imidlertid liten foreløpig.

Forbruket blir avgjørende

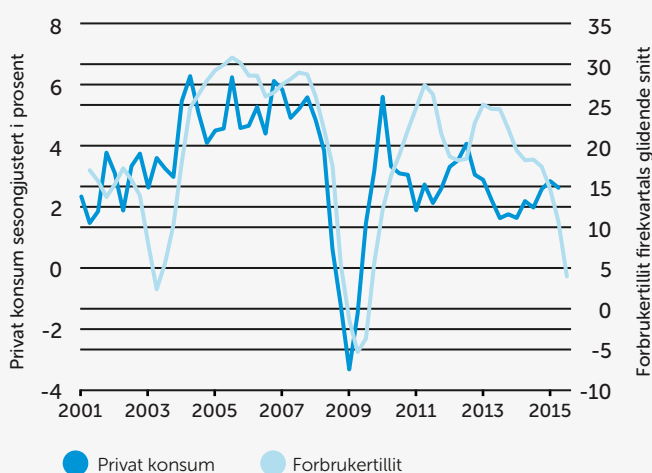
I tider med lav aktivitet i norsk økonomi er forbruket en viktig driver for vekst. I 2014 stod forbruket for hele 57 % av BNP Fast-

Realvekst i BNP for EU og Fastlands-Norge
2001 - 2017

Kilder: Menon/SSB/IMF

Forbrukertillit og endring i privat konsum

Kilder: SSB/Datastream

lands-Norge. Til nå har den positive konsumveksten fortsatt, til tross for økende ledighet og svekket optimisme. I andre kvartal 2015 økte husholdningenes konsum med 0,6 %. Dette var et viktig bidrag til en moderat vekst i norsk økonomi. Lave renter framover styrker kjøpekraften, tross lav lønnsvekst og økt inflasjon. Dette kan bidra til fortsatt forbruksvekst i 2016 og 2017, men risikoen er helt klart på nedsiden. De fleste indekser for forbrukertillit i Norge viser en klar fallende trend, og norske forbrukere ser for første gang på nesten 6 år negativt på den framtidige økonomiske utviklingen.

Eksportvekst hjelper noe

Den svake kronen har til en viss grad fungert som en buffer for fallende aktivitet i petroleumsindustrien. Økt konkurransekraft har bidratt til vekst i eksporten fra Fastlands-Norge, men dette dekker bare delvis opp for nedturen i oljedominerte næringer. Eksport av tradisjonelle varer utenom raffinerte oljeprodukter kan vise til en vekst på hele 5,2 % i andre kvartal 2015, sammenlignet med samme periode året før. Fortsatt lave renteutsikter og for-siktig bedring i Europa gir håp om at eksportveksten vil fortsette.

Kinas økonomiske problemer lurar imidlertid i bakgrunnen, og det er tegn til at verdensmarkedsprisene for viktige norske eksportvarer fortsetter å falle. Dette kan legge en demper på aktivitetsveksten og lønnsomheten i de eksportrettede næringene.

Investeringene lar vente på seg

Økt eksport har imidlertid ikke ført til større investeringsvekst i fastlandsøkonomien. Investeringene i industri og bergverk fortsetter å falle, men noe mindre i andre kvartal i år. Oljeinvesteringene har foreløpig falt mindre enn fryktet, men prognosene for de neste par årene er kraftig nedjustert i kjølvannet av lavere forventninger til oljeprisen. Det er derfor lite drahjelp å få fra investeringer i leverandørindustrien. Boliginvesteringene er derimot på vei oppover igjen, men blir oppsvinget midlertidig, vil også husholdningenes investeringer trekke veksten ned.

Det offentlige bremser nedturen

Etter hvert som arbeidsledigheten øker og det økonomiske klimaet hardner til, vil regjeringen komme sterkere på banen. Med oljefondet i ryggen, er norske myn-

digheter i en unik posisjon til å gjennomføre motkonjunkturpolitikk. Nye skatteketter er varslet, og med stadig voksende ledighet er det sannsynlig at viljen til en mer ekspansiv finanspolitikk er stor.

Økte offentlige investeringer og forbruk vil bidra til å holde veksten oppe og begrense ledigheten. Særskilte tiltak for raske omstilling er også varslet, men det er usikkert hvilken effekt de vil gi.

Omfanget av offentlig pengebruk er imidlertid ikke det eneste av betydning. Det er også viktig at det offentlige utnytter de ledige ressursene effektivt.

I tillegg kan overdreven bruk av offentlige midler legge bånd på pengepolitiske stimulanter. Dersom finanspolitikken spenner bein for rentekutt, kan konsekvensen bli en styrket krone, noe som igjen kan redusere mulighetene for omstilling i det private næringslivet.

PROGNOSE FOR VEKST	NORSK ØKONOMI			NORDNORSK ØKONOMI		
	PROGNOSER			PROGNOSER		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Privat konsum	2,0 %	1,0 %	2,0 %	2,0 %	2,0 %	3,0 %
Konsum i offentlig forvaltning	2,5 %	3,5 %	3,5 %	3,0 %	3,0 %	3,0 %
Brutto investeringer i fast realkapital	0,5 %	0,0 %	2,5 %	1,0 %	2,0 %	4,0 %
Eksport til utlandet	3,0 %	1,5 %	4,5 %	6,0 %	5,0 %	4,0 %
Import fra utlandet	3,0 %	2,5 %	3,0 %	3,0 %	2,5 %	3,5 %
Eksport til resten av landet				1,0 %	1,0 %	2,5 %
Import fra resten av landet				2,5 %	2,5 %	2,5 %
BNP Fastlands-Norge (verdiskaping)	1,0 %	1,0 %	2,5 %	2,0 %	2,0 %	3,5 %
Sysselsettingsvekst	0,0 %	0,0 %	1,0 %	-0,5 %	-0,5 %	0,5 %
Ledighet SSB (nivå)	3,4 %	4,0 %	3,5 %	2,6 %	3,0 %	2,8 %

Kilde: Menon

Nord-Norge holder stand

De siste årene har Nord-Norge hatt klart høyere vekst enn resten av landet. Store investeringer, økende eksport og høye forventninger knyttet til petroleumsressursene har vært viktige drivere for denne utviklingen. Når oljebremsen nå slår inn i norsk økonomi for alvor, er det store spørsmålet om Nord-Norge vil klare å stå imot, eller om negative impulser fra sør vil gjøre seg gjeldende også her. Foreløpig holder landsdelen stand, men reduserte forventninger blant bedrifter og konsumenter indikerer at også Nord-Norge må være forberedt på lavere vekst.

Usikker innenlandsk etterspørsel

En begrenset oljenæring og mye tradisjonell eksport gjør behovet for omstilling langt mindre i Nord-Norge enn i resten av norsk økonomi. Innenlandsk etterspørsel er imidlertid svært viktig for den nordnorske økonomien og mye av den kommer sørfra. Rundt halvparten av verdiskapingen i nord kommer gjennom salg til resten av landet. Landsdelen påvirkes dermed sterkt av utviklingen i norsk økonomi for øvrig. Når nedturen nasjonalt nå ser ut til å bli både dypere og mer langvarig enn tidligere antatt, trekkes også den nordnorske veksten ned.

For 2015 og 2016 vil vekstimpulsen fra resten av landet ligge nær null, mot mer enn ett prosentpoeng de siste tre årene. Skal veksten opprettholdes må sviktende innenlands etterspørsel kompenseres med høyere investeringer og eksportvekst. Da blir kronekurs og kinesisk økonomi avgjørende også for nordnorsk økonomi.

Eksportveksten fortsetter

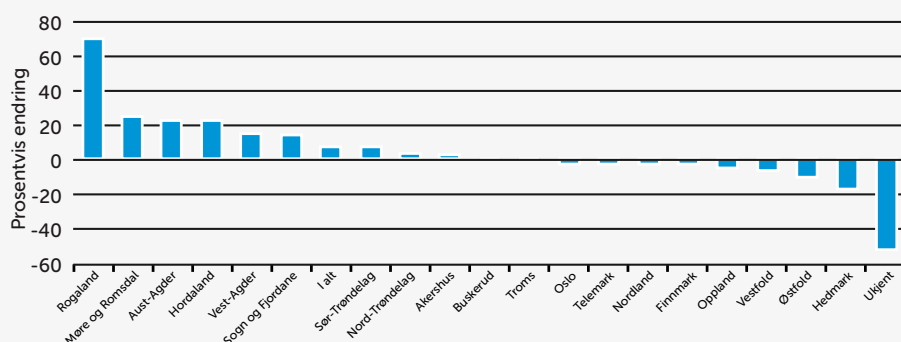
Nordnorske bedrifter eksporterer stadig mer, og veksten er klart høyere enn i resten av landet. Den svake kronen gjør eksportbedriftene mer konkurransedyktige, samtidig som viktige handelspartnere sakte, men sikkert øker sin etterspørsel. Lav oljepris, lav rente og generelt økende pessimisme rundt norsk økonomi reduserer sannsynligheten for at kronen vil styrke seg med det første. Selv om oppturen i verdensøkonomien går langsomt, er den samlede veksten bedret. Mye ligger derfor til rette for fortsatt økt etterspørsel etter nordnorske eksportvarer.

Kina blir avgjørende

Det er enkelte mørke skyer i horisonten, og det er Kina som utgjør den største risikofaktoren. Det er imidlertid ikke fall i den direkte eksporten til Kina som utgjør den største trusselen. Sammenliknet med eksporten til andre viktige handelspartnere er eksporten til Kina relativt begrenset, men mange nord-

Prosentvis endring i arbeidsledighet

August 2014 - august 2015 fordelt på fylke

norske varer finner veien dit via de globale markedene. Og det er nettopp her vi finner den største trusselen. Lavere vekst i Kina vil slå kraftig ut på råvareprisene globalt, og for en råvarebasert nordnorsk økonomi vil en større svekkelse av kinesisk etterspørsel merkes godt.

Særlig metall- og mineralprisene påvirkes av utviklingen i kinesisk økonomi. For aluminiumsprodusentene er det Kinas eksport som har gitt mest hodebry. Landet har de siste ti årene økt sin kapasitet på produksjon av aluminium, og har i dag omkring 60 % av verdens produksjon. Når Kinas innenlandske etterspørsel etter aluminium har falt, har flere av deres egne produsenter vendt blikket utover. I årets første kvartal steg kinesisk eksport av aluminium med over 40 % sammenliknet med første kvartal i fjor. Det har presset prisene nedover. Andre metaller og mineraler følger samme utvikling, og det kan legge en betydelig demper på produksjonsveksten i nordnorsk prosess- og bergverksindustri.

For Sydvaranger gruve har svekkede mineralpriser, kontrakter med fast valutakurs og mangel på reservedeler allerede gjort situasjonen svært alvorlig. For de fleste andre aktører har en svak krone kompensert noe for de fallende prisene, og det er få som tror på fullstendig kollaps i Kina med det

første. Risikoen er imidlertid til stede, og det vil kunne prege nordnorsk økonomi i 2016 og 2017.

Forbruket i nord vil holde seg

Som for resten av økonomien, kan utviklingen i forbruket bli avgjørende for Nord-Norge. Landsdelen er i begrenset grad rammet av oppsigelser i petroleumsrettede næringer, og arbeidsledigheten holder seg lav. Ledigheten har falt svakt i Nord-Norge hittil i år, mens den har økt i resten av landet. Veksten i antall ledige stillinger har vært større i nord enn i landet for øvrig, samtidig som sysselsettingsveksten er svakere, noe som trolig er preget av en mer beskjeden befolkningsutvikling.

Bedriftene i Norges Banks regionale nettverk forventer fortsatt svak vekst i sysselsettingen, noe som vil kunne dempe forbruksveksten noe. KBs forventningsundersøkelse viser også redusert optimisme blant bedriftslederne. Samtidig viser undersøkelsen at det er større tiltro til utviklingen i nordnorsk økonomi enn norsk økonomi for øvrig. Samlet sett er arbeidsmarkedet i landsdelen stabilt godt og boligprisveksten høy i de store byene. Selv med en forventet beskjeden lønnsvekst, ligger det til rette for at det nordnorske konsumet skal kunne bidra positivt også framover.

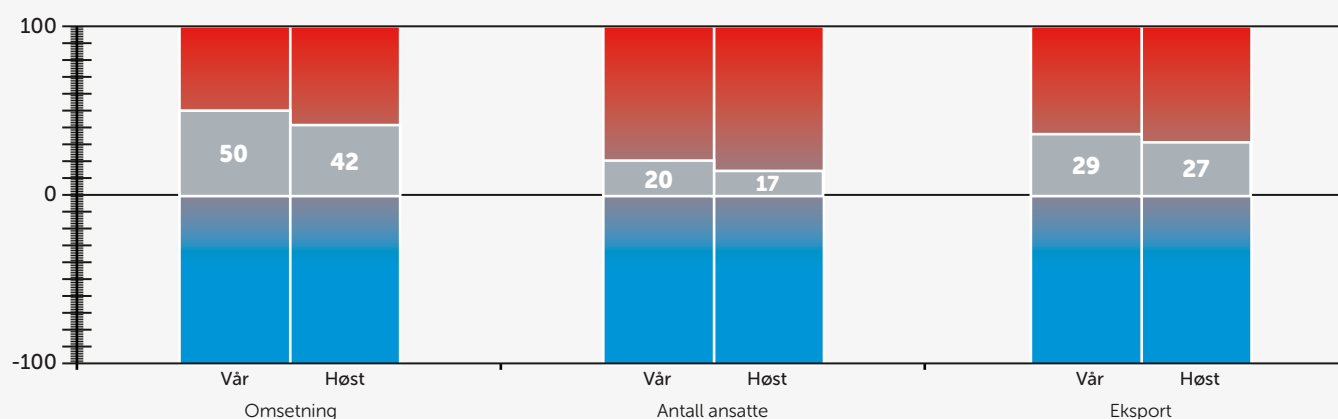
Høyere offentlige investeringer

I tillegg til eksportvekst og forbruk har store investeringer vært en viktig bidragsyter til de siste årenes økonomiske suksess i nord. Høyere vekst enn resten av landet har ført til at nasjonale og internasjonale investorer har vendt blikket nordover. Det har ført til bedre kapitaltilgang for næringslivet, og det gir muligheter for økte realinvesteringer. Negative forventninger nasjonalt kan imidlertid redusere den samlede investeringsviljen. Rapporteringen i Norges Banks regionale nettverk viser da også at det samlet sett er ventet et forsiktig fall i investeringene. Svakere utsikter for private investeringer kompenseres imidlertid av mer offentlige investeringer, som vil fortsette å øke.

Boliginvesteringene er også på vei opp etter å ha falt noe i starten av året. Med fortsatt høy boligprisvekst kan denne trenden fortsette. Veksten i nord har vært noe lavere enn i resten av landet så langt i år, men det er hovedsakelig på grunn av den kraftige prisveksten i Oslo. Tromsø drar opp snittet i landsdelen med en prisvekst på 4,3 %, nesten ett prosentpoeng mer enn landet som helhet. Med et sterkt boligmarked og offentlig investeringsvilje i ryggen, forventer bygg og anleggsbransjen en markant vekst framover.

Nordnorske bedrifters forventninger ett år framover

Bedriftene har noe lavere forventninger til utviklingen de neste 12 månedene enn ved målingen våren 2015

Konjunkturbildet i utvalgte næringer

REISELIV

Reiselivsnæringen står for en verdiskaping på rundt 7,5 milliarder kroner og er relativt større i Nord-Norge enn i resten av landet. De siste årenes fall i oljepris og svekkelse av norsk krone har påvirket reiselivsnæringen på ulike måter. Nedgang i oljesektoren har gitt seg utslag i en liten reduksjon i yrkestrafikken, mens en svak krone har bidratt til at turisttrafikken har økt med hele 15,6 % så langt i år. Makroutviklingen påvirker forretningshotellenes kapasitetsutnyttelse negativt, men samtidig gir nedgang i den ordinære yrkestrafikken kapasitet til satsning i kurs- og konferansemarkedet. Arrangører av kurs og konferanser ønsker som regel å skape minnerike opplevelser

for deltakerne, og nordnorske kultur- og naturopplevelser er et konkurransefortrinn i kampen om arrangørenes gunst. Hittil i år har antall kurs- og konferansejester økt med 8,2 %, og med lav rente, svak kronekurs og turistvekst har den nordnorske reiselivsnæringen gode forutsetninger for lønnsom utvikling de nærmeste årene.

BYGG OG ANLEGG

Bygg- og anlegg er den største næringen i Nord-Norge, målt i verdiskaping. KBs investeringstelling og de siste kvartalenes utvikling i ordreserver, viser at næringen kan forvente høy aktivitet framover. Tallene for igangsetting av nye boliger har også en mer positiv utvikling enn i landet for-

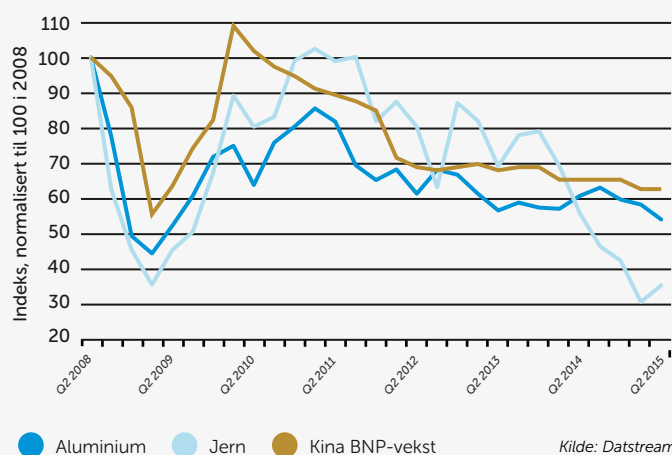
øvrig. I 2016 kan det dermed forventes en høy aktivitetsvekst. I 2017 kan veksten dempes noe av svakere makroøkonomisk utvikling.

I Nord-Norge stanger næringen til en viss grad i taket fordi aktørene ofte er for små til å ta de store oppdragene både innen bygg og anlegg. Det er imidlertid tegn til økt konsolidering i næringen, men det er fortsatt mye å hente om større enheter med regionalt ankerfeste kommer på plass.

PROSESSINDUSTRI

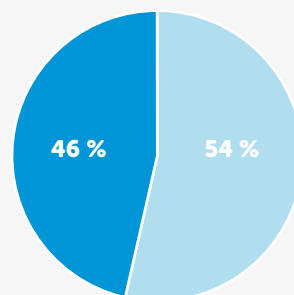
En svekket krone og lave kraftpriser har bedret konkurranseevnen til norsk prosessindustri. Når også tilgangen på relevant ar-

Kinas betydning for råvarepriser

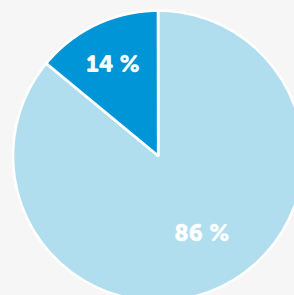

Kinas andel av verdens import av

Bauksitt
(Råvare til aluminiumsproduksjon)

Ferrolegeringer

Varehandelen er viktig for sysselsettingen i landsdelen. Flere faktorer peker mot en lavere omsetning ut 2016 mens prognosene for 2017 ser noe bedre ut.

Foto: Ragnar Bøifot

beidskraft styrkes som følge av nedgangen i olje- og gassnæringen, er det all grunn til å se positivt på næringens utviklingspotensial. Dette er også gode nyheter for Nord-Norge, fordi Nordland er landets fjerde største eksportfylke innen slike produkter. I følge Indeks Nordland økte eksporten fra Nordland med 3,6 milliarder kroner, fra 13 milliarder i 2013. KB tror på fortsatt høy omsetningsvekst i 2016 og 2017, men prognosen er helt avhengig av at etter-spørselsveksten fra Kina ikke bremser for kraftig opp. På sikt vil man da få en reduksjon i eksportvolumene, og et langt kraftigere prisfall på metaller og mineraler enn det har vært til nå.

SJØMAT

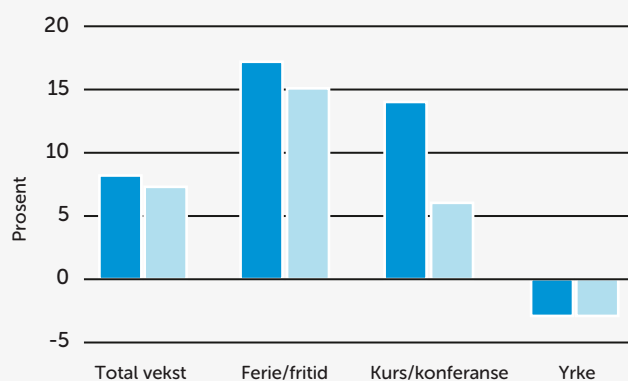
Veksten i norsk og nordnorsk sjømateksport har fortsatt i 2015. Ved utgangen av august var det eksportert norsk sjømat for snaut 45 milliarder kroner, en økning på 7 % fra samme periode i 2014. For de nordnorske eksportørene betyr dette at eksportverdien har økt med rundt 1,4 milliarder. Årsaken er de svært gode prisene på torsk, og en solid volumøkning i lakseeksporten. Den gjennomsnittlige eksportprisen på laks har ligget opp mot 45 kroner per kilo, hittil i år, og det forventes at den vil holde seg omkring 44 kroner fram mot neste sommer.

VAREHANDEL

Handelsnæringen sysselsetter 20 % av alle ansatte i nordnorsk næringsliv. Går det dårlig her, så berøres mange husholdninger i landsdelen. Omsetningen i varehandelen i nord har svekket seg gjennom året, og nasjonale forbrukerbarometre peker klart nedover. I Indeks Nordland påpekes det at veksten i varehandelen ble svakere enn forventet i 2014, og at bilsalget også har skuffet. Importprisene har økt som følge av kronesvekkelsen, noe som også bidrar til lavere varehandel. Samlet sett forventes det derfor dårligere tider for handelsnæringen ut 2016. For 2017 ser prognosene noe bedre ut.

Vekst i hotellgjestedøgn

Nord-Norge og Norge 2014-2015

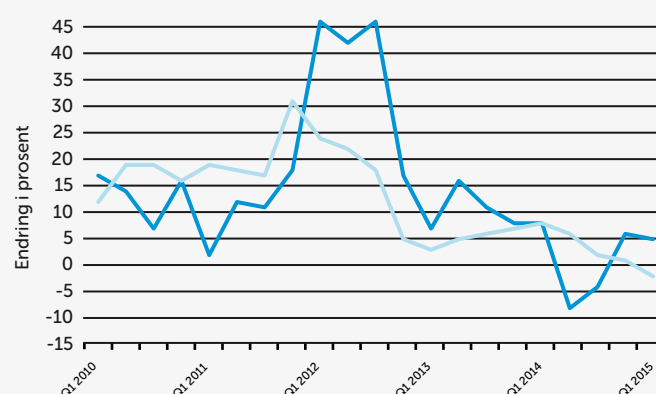

● Nord-Norge ● Resten av Norge

Kilde: SSB/Statistikknett

Ordreserver for bygg og anlegg

Endring i prosent fra samme kvartal året før

● Nord-Norge inkl. Svalbard ● Norge

Kilde: SSB

Hvem eier Nord-Norge?

Næringslivet i Nord-Norge har en annen eierstruktur enn i resten av landet, med mer privat personlig eierskap og mindre offentlig og utenlandsk kapital. Det private eierskapet domineres fortsatt av lokale eiere, men utenlandske og nasjonale aktører øker stadig sitt eierskap i nord. Bedriftene i landsdelen har også en langt høyere gjeldsgrad enn i resten av landet. De er mer kapitalintensive, og fordi tilførselen av egenkapital er begrenset i nord, må bedriftene i større grad lånefinansiere investeringene. Dermed spiller bankene en særlig viktig rolle i Nord-Norge.

Kompetent eierskap er avgjørende

Godt eierskap kan utløse store verdier i næringslivet. Feil eierskap kan rive ned verdier andre har brukt lang tid på å bygge opp. KB ser nærmere på eierskap og verdiskaping i en rekke næringer i Nord-Norge. Her sammenlignes også eierstrukturen med landet forøvrig, samtidig som styrker og svakheter ved eierskapet blir vurdert.

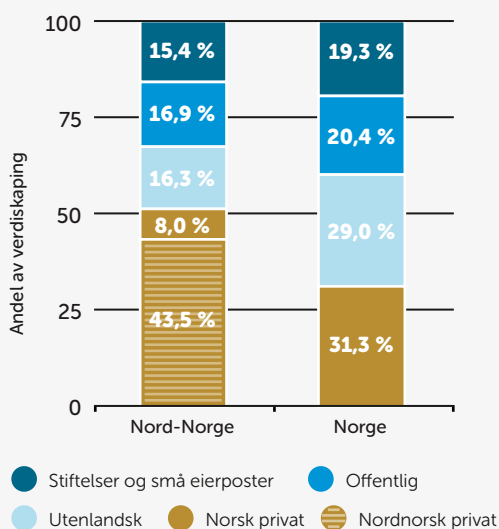
Det meste eies av privatpersoner

I Nord-Norge står personlige eiere bak mer enn 50 % av verdiskapingen. I resten av landet er denne andelen langt lavere. Det omfattende personlige eierskapet er dels knyttet til at mange av bedriftene er små, men det handler også om mangel på store aktører innen olje og gass. I tillegg ligger hovedkontorene til de store uten-

landske selskapene gjerne i Oslo eller andre større byer.

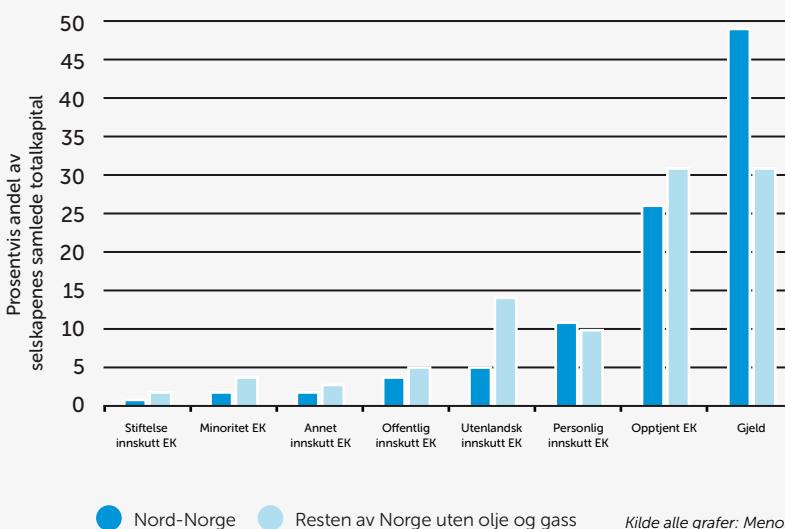
Det norske personlige eierskapet er mer framtrødende i nesten alle næringer i Nord-Norge enn i resten av landet. Unntakene er prosessindustri, fornybar kraft og reiseliv. I de to førstnevnte er utenlandske og offentlige eiere mer dominerende. At norsk

Eierstruktur i næringslivet i 2012

Kapitalkilder i næringslivet

Nord-Norge mot resten av landet

Kilde alle grafer: Menon

Nord-Norge har en større andel privat, personlig eierskap enn resten av landet. Leonhard Nilsen & Sønner AS er en av landets største entreprenører, og opererer blant annet innenfor vei- og tunellbygging.

Foto: LNS

personlig eierskap er mindre framtrepende i reiselivsnæringen er overraskende, og blir nærmere omtalt i artikkelen om reiseliv.

Regionalt eierskap dominerer

Det regionale eierskapets betydning for verdiskaping i Nord-Norge er beregnet ved å identifisere adressen til de norske personlige eierne, og hele 43 % av verdiskapingen kan tilbakeføres til eiere som bor her. Kun 8 % kan knyttes til norske eiere med adresse lenger sør. Man kan med andre ord trygt hevde at det meste av det norske private eierskapet fortsatt styres fra landsdelen. Det samme bildet ser man

også i et fylke som Møre og Romsdal, der næringsstrukturen er mer preget av maritim næring og offshore.

Stadig mer attraktivt næringsliv

Siden 2004 har det vært en trend at det regionale eierskapet i Nord-Norge blir litt mindre viktig for verdiskapingen, mens det nasjonale og utenlandske eierskapet står bak en økende andel.

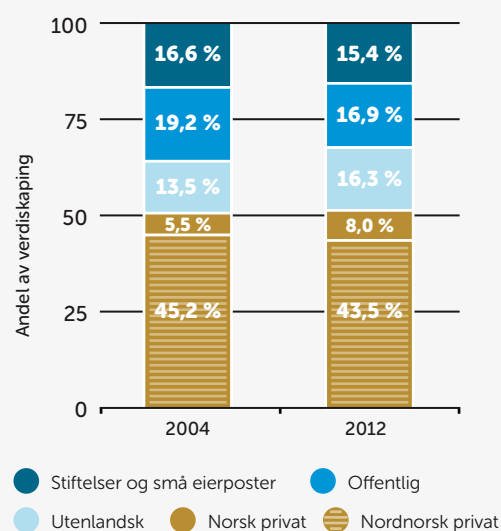
Også i næringer med særlig høy vekst de senere årene, som sjømat, reiseliv og offshore/maritim, har det regionale eierskapets rolle blitt noe mindre. Dette er en naturlig

konsekvens av at vekst og lønnsomhet gjør næringene mer attraktive for andre typer eiere.

Er det bra for Nord-Norge at eierstrukturen i næringslivet endres? Svaret er sannsynligvis ja. Landsdelen trenger mer kapital til et næringsliv i vekst, og mer forretningskompetanse fra aktører som er vant til å operere internasjonalt. Store og kapitalrike eiere med sete utenfor landsdelen vil ofte kunne dekke disse behovene. Samtidig er det viktig å videreutvikle sterke lokale eiermiljøer, fordi de sitter tettere på bedriftene og oftere vil velge å investere strategisk

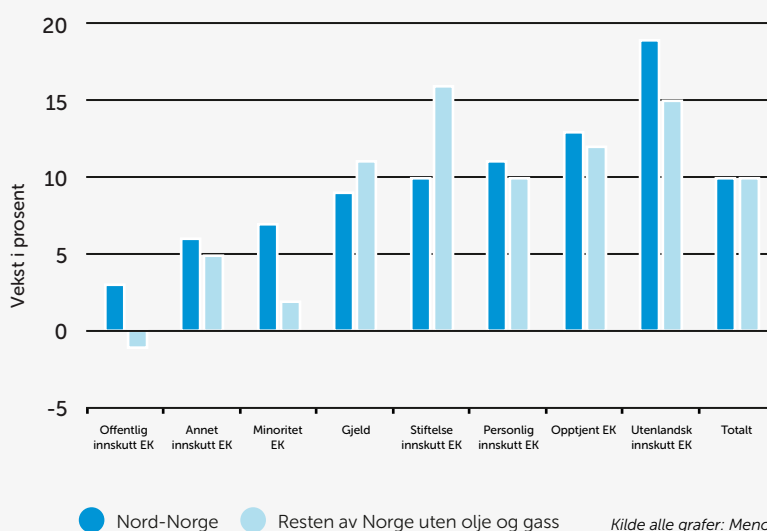
Endring i eierstruktur

Nordnorsk næringsliv fra 2004-2012

Årlig vekst i kapitaltilførsel til næringslivet

Fordelt på kapitalkilder

Kilde alle grafer: Menon

i landsdelen. Det er viktig at nordnorske kapitaleiere ikke bare investerer i eiendom, men også går inn i et internasjonalt rettet næringsliv. En kombinasjon av kompetente lokale eiere og sterke internasjonale eiermiljøer vil skape et sterkt, fleksibelt og kunnskapsrikt næringsliv i tiden framover.

Mer gjeld i Nord-Norge

Det er ikke bare eierne til bedriftene som tilfører næringslivet kapital. Bedriftene bygger selv opp kapital til investeringer gjennom løpende overskudd, og banker og kredittinstitusjoner tilfører kapital gjennom kortsiktige og langsiktige lån. Overskudd og gjeld utgjør da også en langt større del av kapitaltilførselen enn den innskutte egenkapitalen.

Det er tydelige forskjeller i kapitalstrukturen hos nordnorske bedrifter og i landet forøvrig. Næringslivet i Nord-Norge har en langt høyere gjeldsgrad, og forskjellene er overraskende store. Den langsiktige gjelden kompenserer dels for lav tilførsel av utenlandsk kapital og mer moderate overskudd.

Den relativt høye gjeldsgraden er sannsynligvis et resultat av at næringslivet i nord, med mye prosessindustri, kraftproduksjon, bergverk, fiskeri og havbruk, er mer kapitalintensivt enn norsk næringsliv ellers. Den høye gjeldsgraden kan imidlertid gjøre at næringslivet blir mer utsatt for konjunktursvingninger og stigende rente.

I samsvar med andelen norsk personlig eierskap, er også andelen innskutt egenkapital noe høyere enn i resten av landet. På den annen side skyter offentlige, utenlandske og andre eiere inn langt mindre egenkapital i nord enn i andre deler av landet.

Dette betyr at landsdelens næringsliv primært finansieres gjennom tilførsel av regional eierkapital, løpende overskudd i bedriftene og gjeld. Bankene blir derfor særlig viktige i landsdelen.

Forskjellene blir mindre

Kapitalen i næringslivet har økt i samme takt over hele Norge. Det er særlig den utenlandske kapitalen og selskapenes opptjente kapital som har vokst. Dette er interessant fordi det er lite av nettopp disse kapitalkildene i Nord-Norge. Samtidig har gjeldsveksten vært lavere enn i resten av landet, og dermed begynner kapitalstrukturen gradvis å ligne mer på den vi finner utenfor landsdelen.

Tilførselen av offentlig eiet kapital har vært moderat fra 2004 til 2012, og det kan se ut som det offentlige har tonet ned sin rolle som eier i både Fastlands-Norge og Nord-Norge i denne perioden.

I artikkelen om offentlig sektor går KB nærmere inn på dette temaet.

1/3

En tredjedel av verdiskapingen i den nordnorske reiselivsnæringen skjer i regi av nordnorsk eide selskaper

Større enheter i overnatting og transport

Nordnorsk reiselivsnæring har gjennomgått en betydelig konsolidering. De største endringene har kommet i overnatting og transport. Som en følge av denne utviklingen, er andelen lokalt offentlig og privat eierskap redusert. Forskjellene mellom by og omland er imidlertid store, og i de mindre sentrale områdene dominerer fortsatt det lokale private eierskapet.

Sterke lokale eierskapstradisjoner

Unike naturopplevelser er den viktigste attraksjonskraften for turisme, og nordnorsk natur har bidratt til at reiselivsnæringen har vært stor og viktig fra fjord til fjell i hele landsdelen. Den lokale forankringen har også påvirket næringens eierskapsstruktur. Hotell, restauranter, buss-selskap, guider og reisebyråer har ofte vært lokalt eid og lokalt drevet. Overnattings- og serveringssteder har gjerne vært i privat eie, mens transportselskap har vært kommunale og fylkeskommunale. Fortsatt består næringen av mange små lokale selskap, men endringer i samferdselsloven og kjedeverkst innen overnatting har de siste årene endret eierskapsstrukturen i transport og overnatting.

Endringer ga nye muligheter

Transportbransjen har blitt konsolidert og internasjonalt det siste tiåret. Etter end-

ring i samferdselsloven i 1994, har anbudsordningen blitt den vanligste måten å organisere persontrafikk på. Omleggingen har redusert kommuners og fylkeskommuners behov for å styre kollektivtransporten gjennom eierskap. Offentlige myndigheter har gradvis solgt seg ut av buss- og fergetransport, noe som har medvirket til radikale endringer av eierstrukturen i bransjen. Fra 2003 til 2012 ble verdiskapingen i offentlig eierskap redusert fra 20 til 5 %, og mange små lokale transportselskap har blitt til noen få store.

Utnyttelse av stordriftsfordeler

Investorer fra transportbransjen som er på jakt etter stordriftsfordeler på områder som drift, kundekontakt og markedsrett har samlet transportbransjen. Store selskap med mange ruter har gjerne høyere kapasitetsutnyttelse enn små selskap med få ruter. De har samtidig en lavere risiko knyttet til

I dag er nesten alle nordnorske hotell tilknyttet større kjeder.

Foto: Ragnar Bøifot

finansiering og driftsproblemer. På kundesiden er det stordriftsfordeler gjennom nettverkseffekter, der store selskap kan tilby skreddersydde reiser i større nettverk av koordinerte ruter. I tillegg kan selskap med stor markedsrett internsubsidiere strategiske ruter og holde antall framtidige konkurrenter nede.

De åpenbare fordelene ved å være stor har ført til strategiske oppkjøp og konsolideringer. Torghattens sjef Brynjar Kristian Forbergskog har uttalt at bedriften la en spennende strategi for vekst tidlig på 1990-tallet for å kunne stå imot konkurransen fra store internasjonale aktører.

I dag har flere av Norges største transportselskap hovedkontor i Nord-Norge. Uavhengig av næring er Widerøe, Hurtigruten og Torghatten tre av de fire største selskapene med hovedsete i landsdelen.

Alle disse bedriftene bidrar, sammen med Boreal Transport Nord, til at transportbransjen står for over 50 % av verdiskapingen i nordnorsk reiseliv, og at reiselivet står for en større del av næringslivets verdiskaping i nord enn i resten av landet.

Kjedehotellene overtar

Norsk hotellbransje har gjennomgått en konsolideringsprosess fra 80-tallet til i dag. På slutten av 80-tallet begynte noen hotell å organisere seg i medlemsbaserte kjeder, mens enkelte av dagens store eiere startet oppkjøp og integrerte hotellene i kjeder. Av de store eierintegrerte kjedene har Scandic, som eies av investeringsfondet EQT som er kontrollert av den svenske Wallenberg-familien, og Thon Hotels det tydeligste nærværet i Nord-Norge. Petter Stordalens Nordic Choice har også åpnet flere store hoteller i landsdelen de senere årene.

Hotellkjedene utnytter stordriftsfordeler, besitter spesialisert analysekompetanse og har god kjennskap til markedstrender, lokale konkurransesituasjoner og industrialisert hotelldrift. Denne kompetansen kombinert med tilgangen på kapital, bidrar til at konsernene kan gjennomføre investeringer når det foreligger interessante forretningsmuligheter. Når investeringsbeslutninger er tatt, har de også erfaring og kompetanse til å gjennomføre effektive hotellutbygginger. I driftsfasen kan de utnytte erfaringer innad i konsernet gjennom spredning av «beste praksis».

De største konsernene har investert i Nord-Norge og satset særlig i Tromsø og Bodø. Som følge av kjedeveksten, har landsdelens overnattingsbransje fått en noe større eierkonsentrasjon de siste 10 årene. I 2005 var 18 av de 25 største hotellene eid av store kjeder, mens syv var selvstendige. Samtlige av de selvstendige lå utenfor storbyene Tromsø og Bodø. I 2014 var 22 av de 25 største hotellene inkorporert i kjeder, og kun Fru Haugans hotell i Mosjøen, Fauske hotell og Vollaen gjestestue i Nordkjosbotn er selvstendige i dag. Konsekvensen er at nordnorsk overnattingsbransje i all hovedsak er kontrollert av eiere utenfor landsdelen.

I 2003 var 13 % av verdiskapingen i bransjen knyttet til eiere fra Sør- og Midt-Norge, en andel som økte til 29 % i 2012. Verdiskapingen gjennom nordnorsk personlig eierskap er på sin side gått ned fra 52 til 43 %.

Frister utenlandske investorer

Både landsdelens overnattings- og transportbransje er interessant for utenlandske investorer, og utenlandske overnattingsaktører etablerte seg i Nord-Norge med Scandics oppkjøp av Rica i 2013.

Våren 2013 ble Torghattan ASA den største eieren i Widerøe, da selskapet ble kjøpt fra SAS.

Foto: Gaute Bruvik

Administrerende direktør i Scandic Norge, Svein Arild Steen-Mevold, har trukket fram Ricas turistrettede profil i nord som en viktig grunn til kjøpet.

De store nordnorske transportkonsernene har også vekket interesse fra utlandet, og både Boreal Transport Nord og Hurtigruten er i dag på utenlandske hender. Slike investorer kan bidra til å profesjonalisere nordnorsk reiseliv. De tar med seg kom-

plementære ressurser som kunnskap, finansielle muskler og internasjonale salgssapparat, og ser næringen i nord i et større perspektiv.

Analysen av handel og konkurranse viser at utenlandske selskap bidrar til økt produktivitet. Deres eierskap og engasjement vil også skape sterkere konkurranse i nord, og dermed bidra til at reiselivsbedriftene både hever kvaliteten og øker sin produktivitet.

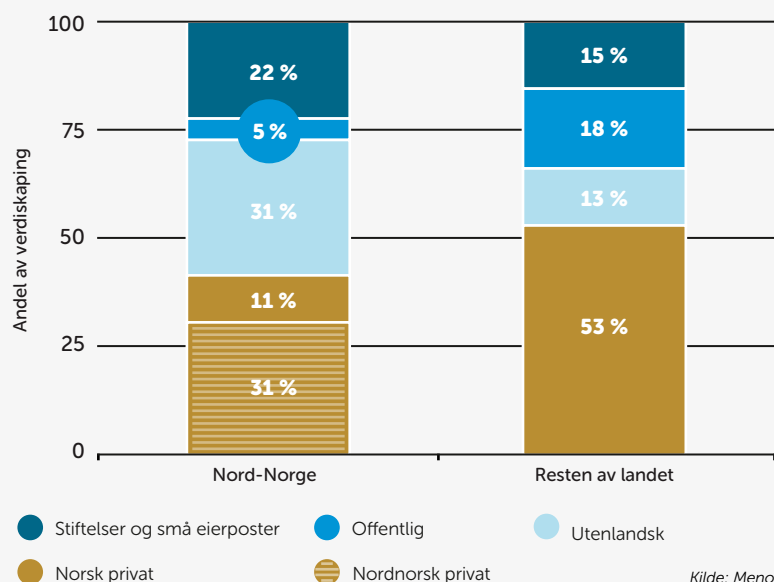
Torghattan er et stort konsolidert transportselskap hvor eierskap og hovedkontor har forblitt i nord. Torghattan var et lite lokalt selskap da samferdselsloven ble endret i 1994. Eierne i Forbergskog-familien, valgte tidlig en ekspansiv strategi for å overleve. Torghattan har gjennom oppkjøp og konsolideringer i flere ledd blitt et av Norges største transportselskap. I dag kontrollerer de blant annet Widerøe, Trønderbilene, Norgesbuss, FosenNamsos Sjø og Torghattan Nord.

Familien eier fortsatt 25 % av aksjene i selskapet, og Brynjar Kristian Forbergskog er konserndirektør ved hovedkontoret i Brønnøysund.

Scandic kjøpte Rica av Rivelsrud-familien i 2013, og ble da den største hotellkjeden i Nord-Norge. Rica ble utover 1990-tallet Norges største og eneste landsdekkende hotellkjede, og mot slutten av tiåret satset man tungt på å utvikle turismen i Nord-Norge. Administrerende direktør i Scandic Norge, Svein Arild Steen-Mevold, har framhevet denne satsningen som en viktig motor for reiselivets utvikling i landsdelen.

Scandic eier i underkant av 20 hoteller i Nord-Norge, deriblant nyåpnede Scandic Havet i Bodø og Ishavshotellet i Tromsø.

Eierstrukturen i reiselivsnæringen

En helt ny næring

Strukturen i den nordnorske sjømatnæringen har endret seg betydelig bare i løpet av en liten generasjon. Eierskapet til fiskerivirksomheten i nord samles på stadig færre hender, og både andelen utenlandsk eierskap og eierskap fra resten av landet øker markant.

Sterke lokale eierskapstradisjoner

Tradisjonelt har sjømatproduksjon vært en småskalanæring med hovedvekt av lokalt eierskap, der mange bedrifter har vært eid av samme familie i generasjoner. Disse bedriftene har i hovedsak hatt tilgang på lokal finansiell kapital.

I 1997 fantes det rundt 200 fiskeindustri-
legg i landsdelen, hvor halvparten tok imot under 600 tonn fisk i året. Hvitfisksektoren var dominerende, med standard fryst filet som kjerneprodukt. Oppmerksomheten rundt næringen var heller ikke den største, og fram til 2001 ble hele sjømatnæringen kun omtalt som en del av samlebetegnelsen «primærnæringene» i KB.

De små fiskeribedriftene som stadig er igjen, spiller fortsatt en viktig rolle i mange lokalsamfunn, men de store volumene og eksportverdiene fra sjømatnæringen kommer i dag fra en mindre gruppe store aktører. Det utenlandske eierskapet har økt noe i perioden 2004 til 2012, mens det offentlige eierskapet er tilsvarende redusert. Videre har en langt større andel av sjø-

matbedriftene fått inn flere aksjonærer på eiersiden. Dette er et uttrykk for den konsolideringen som pågår i hele næringen.

Havbruk ble fort storindustri

Mens strukturer og eierskap endrer seg sakte i den tradisjonelle fiskerinæringen, har utviklingen i oppdrettsnæringen gått svært fort. Det er flere årsaker til denne raske endringen.

Havbruksnæringen har ikke de samme lokale røttene og lange tradisjonene som den konvensjonelle delen av næringen. Driftsmønster og eierskap er derfor mindre påvirket av den lokale kulturarven. Oppdrettsvirksomheten krever også betydelig med kapital, og sist, men ikke minst,

har denne delen av næringen mange naturlige stordriftsfordeler å hente på salgs- og markedssiden.

Veksten krever mer kapital

Regjeringen fikk i desember 2014 overlevert en rapport om sjømatindustrien, fra det som blir kalt Tveteråsutvalget.

Utvalget har tatt for seg rammevilkårene for sjømatindustrien framover. Selv om mange vurderer løsningsforslagene til utvalget som kontroversielle, er det interessant å se på noen av premissene utvalget legger til grunn.

50%

Halvparten av verdiskapingen i sjømatnæringen skjer på nordnorske hender. En liten nedgang fra 2004.

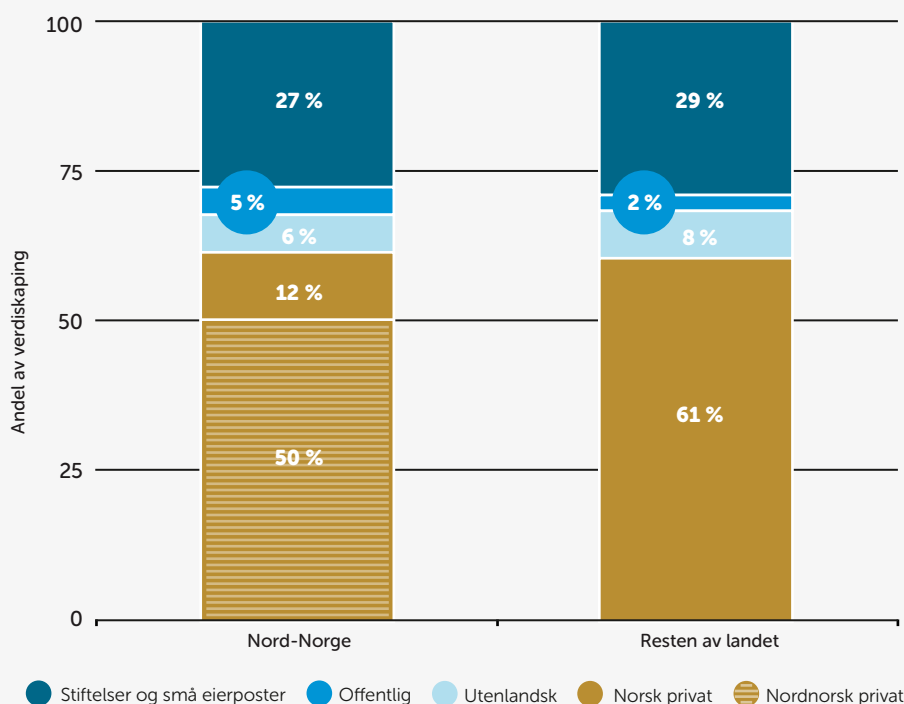

M/Tr «Hermes» er en av landsdelens mest moderne trålere, lokalt eid med forretningsadresse Sør-Tverrfjord i Finnmark. En kapitalkrevende bransje hvor det kreves tunge investeringer for å drive et sikkert, bærekraftig, effektivt og lønnsomt fiske.

Foto: Marius Flskum / © Hermes AS

- Tveteråsutvalget har som utgangspunkt at den norske sjømatnæringen konkurrerer i komplekse og dynamiske globale markeder, hvor både produkter, markeder og teknologier endrer seg raskt.
- Den norske sjømatindustrien har relativt høye lønns- og driftskostnader, og må derfor også være ledende på teknologiutvikling. Dette vil kreve betydelige finansielle muskler i årene som kommer.
- Historisk har både lokal privat kapital, offentlige støtteordninger og andre økonomiske virkemidler – ut fra ulike politiske målsetninger – blitt brukt til å holde liv i virksomheter som ikke har klart å drive lønnsomt.

Eierstrukturen i sjømatnæringen

Attraktiv for krevende eiere

De store løftene krever betydelige finansielle muskler, og slik kapital finnes det lite av lokalt. Samtidig er det viktig å huske på at når eierposisjonene i den nordnorske sjømatnæringen endres, er det ikke først og fremst på grunn av regional kapitalmangel. Årsaken er at den nordnorske delen av næringen, og de beste aktørene med rett råstofftilgang, markedsposisjon og kompetanse er attraktive investeringsobjekter for både nasjonale og internasjonale kapitaleiere.

Slike eiere vil i større grad være opptatt av å få en konkurransedyktig avkastning på sine investeringer, og derigjennom være tøffere pådrivere for kostnadsreduksjoner og lønnsomhetsforbedringer.

På nordnorske hender

Bygg og anlegg er næringen med flest hovedkontor i landsdelen og høyest andel nordnorsk eierskap. Dette er også landsdelens største næring målt i verdiskaping, og 90 % av verdiskapingen kontrolleres fra nord. Selv med en viss konsolidering i næringen de senere år, gjennom oppkjøp fra riksentreprenører og større nordnorske selskap, er bransjen i Nord-Norge fortsatt fragmentert og har derfor begrenset mulighet til å påta seg større og krevende oppdrag.

Høy aktivitet, fragmentert næring

Anleggsaktiviteten i nord har vært høy i flere år. Dette er selvfølgelig bra for nordnorske entreprenører, men bedriftenes størrelse, bredde og soliditet hindrer mange i å konkurrere på større anleggsprosjekter. Sett i lys av økte krav til egenkapital, kapasitet, kompetanse og erfaring hos entreprenørene, blir det stadig tydeligere at næringen i nord trenger konsolidering, mener blant annet Randi Pedersen, regionsjef i Maskinentreprenørenes Forbund. Hun har også tidligere omtalt nordnorske maskinentreprenøres utfordringer rundt store prosjekter med offentlige oppdragsgivere som Statens vegvesen og Statsbygg. Her er kontraktene av en slik størrelse at de nordnorske entreprenørene må nøye seg med mindre underentrepriser, noe som igjen vanskeliggjør høy vekst i næringen. De siste årene er det flere eksempler på en viss strukturendring i byggebransjen i nord. Det er flere selskap som har vokst kraftig ut fra en plan om dynamisk vekst eller oppkjøp for å kunne ta større prosjekter over

et større geografisk område. – Årlige undersøkelser viser likevel at våre medlemsbedrifter er meget konkurransedyktige på pris, resultat, egenkapital og kvalitet, sier Ruben Jensen i Nordnorske entreprenørers Serviceorganisasjon (NESO).

Flere veier til større enheter

Det finnes likevel flere eksempler på nordnorske selskap som har vokst kraftig gjennom en bevisst satsning på organisk vekst eller oppkjøp. Ett av de mest suksessfulle selskapene er Leonhard Nilsen & Sønner AS, som er blitt et av landets største entreprenørselskap.

En del lokale entreprenører som Peab, er kjøpt opp og integrert i store nasjonale eller utenlandske selskap. Slike oppkjøp gir mindre aktører mulighet til å utnytte sin lokalkunnskap og samtidig trekke på kompetanse og ressurser fra resten av selskapet.

Uansett hvordan utviklingen til større og mer robuste enheter skjer, kan det gi bety-

delige fordeler å være stor, men heller ikke størrelse er noen garanti for suksess.

Ikke alle lykkes

Det har alltid vært større nasjonale og internasjonale aktører med aktivitet i nord. En del har lyktes bra, men mange satsninger har også mislyktes. Kanskje som en følge av at Nord-Norge er et spesielt marked å operere i, med store avstander, begrenset befolkningsgrunnlag og utfordrende klima, sier Ruben Jensen i NESO. Et eksempel er Skanska som tidligere var representert både i Tromsø, Harstad/Narvik og Bodø, men som i dag bare har fast kontor og bemanning i Bodø.

Langsom konsolidering

– Selv om behovet for større enheter er tilstede, går konsolideringen i nord langsomt, påpeker daglig leder Arild Østgård i Bjørn Bygg AS i Tromsø. – Mye av næringslivet er smått og gründerbasert. Virksomhetenes verdi er ofte direkte knyttet til gründeren, og hvis denne ønsker å selge seg ut for å trekke seg tilbake, blir mye av substansen og inter-

Teaterkvarteret i Tromsø, et prosjekt i regi av Peab Bjørn Bygg. Ifølge KBs investeringsstilling er det planlagt boligbygging for rundt 145 mrd kroner i Nord-Norge de neste 6 årene.

Foto: Morgan Isaksen / © Peab

essen borte. Der er også en kjensgjerning at det er store utfordringer knyttet til landsdelens tynne befolkningsgrunnlag, demografi, geografiske forhold, lange avstander og et tøft arktisk klima, avslutter Østgård.

Bygg- og anleggsnæringens utvikling i nord avhenger i stor grad av eierne evne og vilje til å konsolidere og bygge sterkere enheter. De må søke sammen og finne gode løsninger i fellesskap, enten gjennom sammenlåinger eller tettere samarbeid.

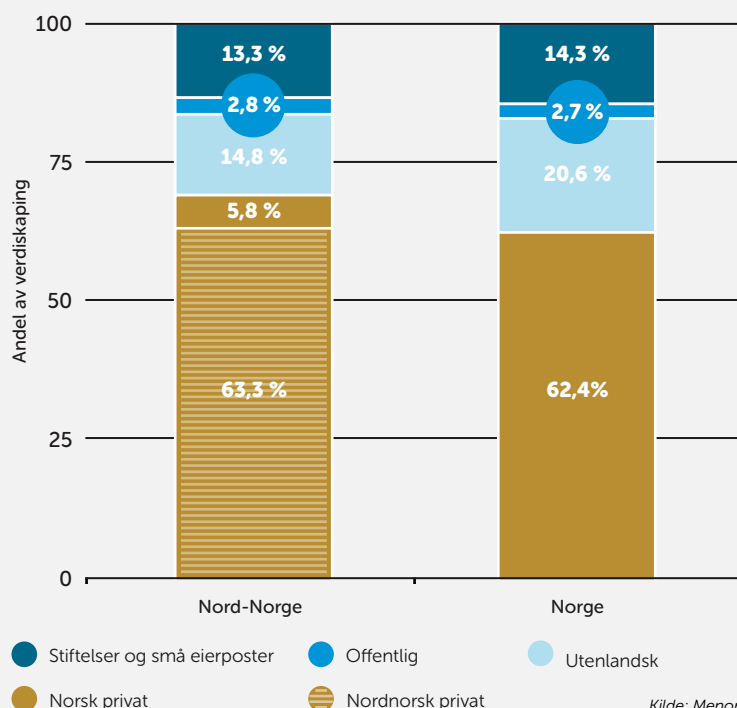
Store og suksessrike selskap i regionen

Leonhard Nilsen & Sønner AS er Nord-Norges største entreprenør og rangert som landets tiende største. Selskapets hovedkontor ligger i Risøyhamn, og konsernet har 16 datterselskap med til sammen 1200 ansatte. Kjernevirksomheten er vei- og tunellbygging, men selskapet er også driftsentreprenør for flere gruver.

Consto AS er landsdelens største byggentreprenør og en betydelig aktør også i nasjonal målestokk. Selskapet ble etablert i 2006 med hovedkontor i Tromsø og er representert en rekke steder i Nord- og Sør-Norge. Bedriften er eid av det regionale selskapet Barlindhaug AS og har hatt kraftig vekst de senere årene.

Bjørn Bygg AS i Tromsø kjøpte høsten 2014 Harstad-firmaet Nilsen & Haukland AS med 90 ansatte og en omsetning på 142 millioner kroner. Bedriften hadde før oppkjøpet en fragmentert eierstruktur med et stort antall aksjonærer med små eierposter, noe som gjorde videre vekst og satsning utfordrende. Eierne ønsket derfor å bli kjøpt opp av en stor aktør for å sikre selskapet konkurransekraft og utvikling. Bjørn Bygg AS ble selv solgt til Peab i 2006, ett av Nordens ledende entreprenørselskap med en årlig omsetning på over 43 milliarder svenske kroner og 13 000 ansatte.

Eierstrukturen i bygg- og anleggsnæringen

Styr av verdensmarkedet

Kraft skaper verdier i Nord-Norge gjennom produksjon av metaller og kjemiske produkter. Nordland er landets fjerde største fylke innen prosessindustri, og eksporterte i følge Indeks Nordland industrivarer for over 13 milliarder kroner i 2014, hele 3,6 milliarder mer enn året før. Bransjen domineres av utenlandske eierbedrifter, og det er egentlig ingen alternativer til disse store multinasjonale industrikonsernene. Dermed må landsdelens prosessindustri forholde seg direkte til en globalisert verden.

Det meste er eid fra utlandet

Prosessindustrien er kjent for å være kapitalkrevende og sterkt konkurranseutsatt, og tilgangen til norsk privat industrirettet kapital er liten. Fram til 2013 økte da også det utenlandske eierskapet i norsk industri med 90 %, ifølge Lars Petter Maltby, styreleder i Eide-nettverket.

Utenlandsk eierskap gir næringen en rekke fordeler gjennom risikovillig kapital, aktivt industrielt eierskap, globale produksjonsnettverk, større marked og gode utviklings- og karrieremuligheter for ledere og ansatte. Men utenlandsk eierskap kan også virke negativt inn dersom avstanden gjør at de i strategiske satsinger overser mulighetene i Nord-Norge. Hvis morselskap går dårlig over tid, kan en lønnsom lokal enhet også risikere å bli tappet for kapital og andre ressurser.

Attraktiv og tradisjonsrik næring

Prosessindustri har spilt en sentral rolle i Nord-Norge i mer enn 100 år, og spesielt i

En sterkere kobling mellom oljeindustrien og landbasert prosessindustri bør være en av del av løsningen. Dette kan bidra til å skape nye arbeidsplasser basert på kompetanseoverføring fra oljesektoren på den ene siden og tilgang på kraft, hav og mineraler på den andre siden.

Arve Ulriksen, Mo industripark

Nordland. Næringen er fortsatt svært viktig målt så vel i verdiskaping og eksport som i sysselsetting og samfunnsmessige ringvirkninger. Mange har derfor etterlyst en aktiv debatt om norsk industripolitikk, og blant annet påpekt behovet for en ny industrimelding, da den forrige er 20 år gammel. Regjeringen har forøvrig varslet at det vil komme en ny industrimelding i år.

Arve Ulriksen, leder i Mo industripark, trekker fram tre suksessfaktorer for lønnsom verdiskaping i næringen. Det er tilgangen på malmer og mineraler, vann til prosess, kjøling og energiproduksjon og tilgang til kompetanse – spesielt nå med den reduserte aktiviteten innen olje og gass.

I tillegg til lave, forutsigbare kraftpriser og tilgang til naturressurser, verdsetter de utenlandske eierne det stabile politiske klimaet i Norge. Kommunenes positive innstilling til slike arbeidsplasser spiller også en viktig rolle for eiernes vilje til å satse. Til tross for et høyt generelt kostnadsnivå i Norge og lange avstander til de største markedene, er Nord-Norge en attraktiv lokalisering for utenlandske industrieiere. Det finnes en rekke eksempler på at de både planlegger og har gjennomført store investeringer i nordnorsk prosessindustri. Dette gjelder bant annet for Alcoa Mosjøen og Elkem Salten i Sørfold med investeringer i mange 100-millioners-klassen.

Støperi Nord AS i Bogen i Nordland, har sin opprinnelse fra 1949, og produserer slitegods for bergverksindustrien. Støperiet er det eneste av sitt slag i landet, og konkurrerer mot store aktører i Belgia, Spania og Brasil. Blant kundene finner man LKAB, Rana Gruber, Elkem, Norce og Sydvaranger. Støperiet eies av Ofoten sparebank, Mithras AS og en gruppe ansatte.

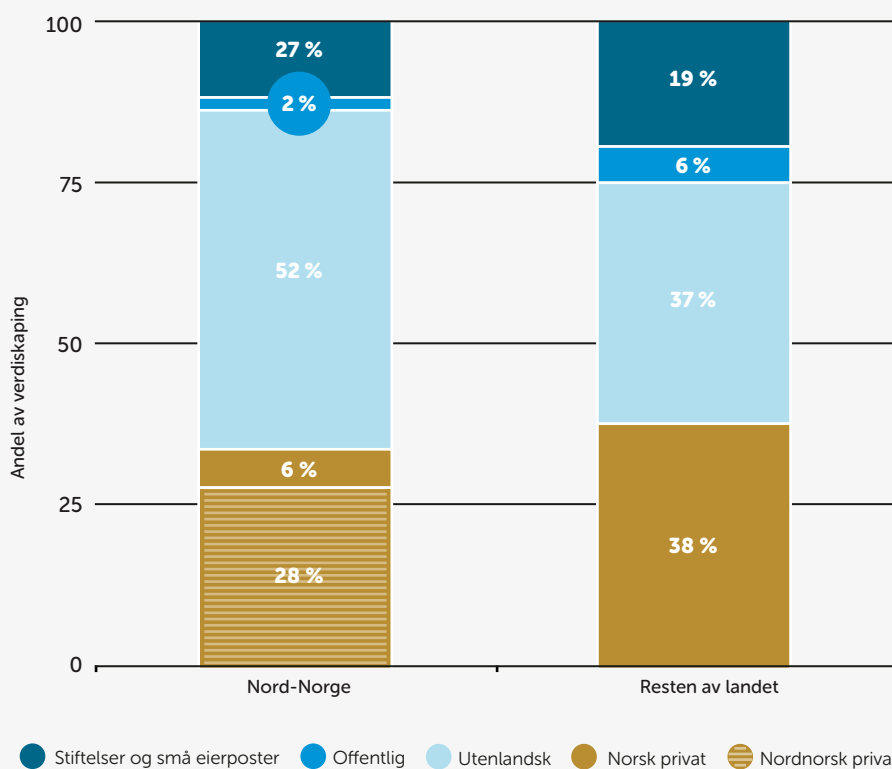
Foto: Ragnar Bøifot

Potensial for vekst

Selv om prosessindustrien tidligere har hatt en massiv utflagging fra Europa og USA til såkalte lavkostland, er det nå flere eksempler på det som kalles reindustrialisering. Store konsern som Husqvarna og Atlas Copco i Sverige, Danfoss i Danmark og Caterpillar, Apple og General Electric i USA har alle tatt industri tilbake til hjemlandet. Dette skyldes faktorer som at arbeidsprosessene blir stadig mer automatisert, og at bedriftene fokuserer langt mer på kontinuerlige forbedringer i effektivitet, produktivitet og kvalitet. Disse egenskapene kjenner også deler av nordnorsk industri, godt illustrert gjennom at Alcoa Mosjøen ble kåret til Årets Lean-virksomhet 2013.

Selv om den senere tids prisfall på blant annet jern, aluminium, ferromangan og ferrosilisium og redusert etterspørsel i Kina gir produsentene betydelige utfordringer, vil en sterkere tilrettelegging av rammebetingelser kunne øke interessen for nye etableringer og investeringer i Nord-Norge.

Eierstruktur i prosessindustrien

Kilde: Menon

Foto: Ragnar Bøifot

Offentlig kraft og transport

Det offentlige eier en mindre andel av næringslivet i Nord-Norge enn i landet forøvrig. Eierskapet er konsentrert rundt kraftnæringen og persontransport, og de offentlige eierne spiller forskjellige roller i næringslivet. Staten bidrar med eiendomsutvikling og lån til bedrifter og landbruk, mens kommuner og fylkeskommuner bruker eierskapet til å sikre regionale interesser eller stimulere foregangsbedrifter og næringsutvikling. Kommunene er de viktigste offentlige eierne lokalt sett, med eierskap i infrastruktur, tjenesteyting og transport.

Stor sektor, beskjeden eier

Offentlig eierskap er et samlebegrep for eierskap gjennom tre forvaltningsnivåer; stat, fylkeskommune og kommune.

Offentlig forvaltning er stor i Nord-Norge. Den står for 40 % av sysselsettingen og 37 % av verdiskapingen i landsdelen, mot henholdsvis 29 % og 22 % i landet som helhet.

Det offentlige som eier utenfor forvaltningen er ikke like framtrædende. Det offentliges eierskap står bak 17 % av verdiskapingen i nordnorsk næringsliv, mot 21 % i Norge totalt. Forskjellen er i stor grad et resultat av at det meste av petroleumsnæringen er lokalisert i sør.

Mest eierskap i kraft og transport

Målt i verdiskaping er det offentlige særlig store innen nordnorsk kraftproduksjon og transport, men det offentlige er inne som eier i de fleste næringer i landsdelen.

De store statlig eide bedriftene som Statoil, Statkraft, Avinor og Posten, er først og fremst representert med avdelingskontorer i landsdelen,

Kommuner og fylkeskommuners eierskap i næringslivet er særlig markant i vannkraft og selskap med lokale politiske mål, som Nordnorsk reiseliv AS, Hålogaland teater og Nordland teater. I Nord-Norge har fylkeskommunenes eierskap fått mye oppmerksomhet, men tallene viser at staten og kommunene spiller en langt viktigere rolle som eier.

Det offentlige som strategisk eier

Gjennom 90-tallet tok landsdelens politikere og næringslivsledere til orde for at det offentlige burde være hovedeier i finansielle og industrielle selskap som kunne bli lokomotiver for næringslivet. Tanken var at slike selskap skulle fungere som motvekt til selskap med eierskap utenfor regionen og bidra til å bygge lokal eierkompetanse. Troms Kraft og Hurtigruten er gode eks-

empler på slike strategiske eierskap. Erfaringene viser at dette er et vanskelig farvann å ferdes i.

Eierskap for å sikre lokal forankring

I den senere tid har fylkeskommunene, da særlig Nordland, brukt eierskap som verktøy for å sikre regional forankring av virksomheter i stedet for å ta majoritets-eierens rolle i bedriftene. I Nordland har fylkeskommunen brukt betydelige ressurser på å hindre oppkjøp som kunne ført til aktivitetsskutt i fylket. Kjente eksempler er situasjonene hvor Nordlandsbanken, Salten kraftsamband, DIPS og relativt nylig Widerøe kunne endt med majoritetsiere utenfor fylket.

Et aktivt majoritetseierskap i næringslivet er komplisert, og det krever en kompetanse fylkeskommuner har vanskelig for å tilegne seg. Å sitte på mindre styrende eller blokkerende eierposter, kan gi det offentlige langt mer igjen for investeringene. Denne tankegangen preger i økende grad

Fylkeskommunenes eierskap er i stor grad konsentrert om kraft og kollektivtransport.

Foto: Ragnar Bøifot

statens eierstrategi, og det er grunn til å forvente at også fylker og kommuner i Nord-Norge vil prioritere denne eierstrategien i større grad.

Virkemiddelapparatet – eier og kapitaltilbyder

Staten bidrar til næringsutvikling i Nord-Norge på ulike måter. De viktigste virkemidlene forvaltes av SIVA og Innovasjon Norge. SIVA legger til rette for næringsutvikling ved å bygge industri- og innovasjonsbygg og møteplasser for næringslivet,

mens Innovasjon Norge støtter bedrifter med tilskudd, lån og egenkapital gjennom såkornfond.

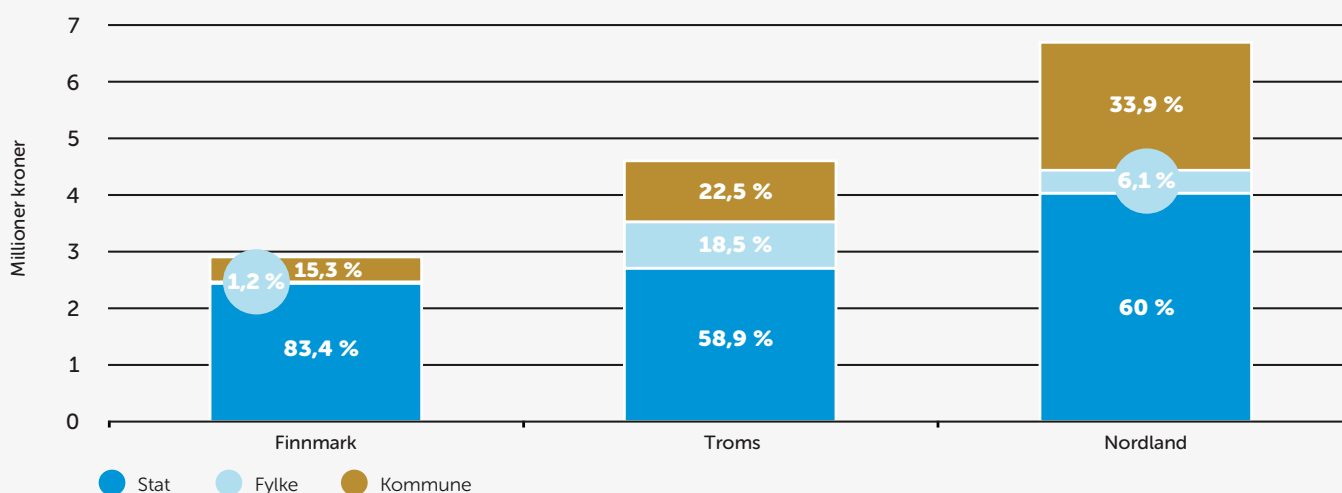
Sammen med andre virkemidler, skal SIVA sørge for en regional fordeling av industriveksten. I Nord-Norge var SIVA sentral i etableringen av Nexans kabelfabrikk på Rognan i 1972 og REC i Narvik på 2000-tallet. Flere steder vises resultatene av SIVAs engasjement; fra anleggene til Lofotprodukt på Leknes og Coastbase Nordland i Sandesjøen til Nexans industrihaller på Rognan.

SIVA I NORD-NORGE	ANTALL
Eiendommer	21
Inkubatorer	9
Næringshager	11
Innovasjonsselskap	5

SIVA utvikler og huser noen av de aller viktigste kunnskapsmiljøene i Nord-Norge. Enten gjennom å tilrettelegge med gode og rimelige lokaler, eller ved å støtte innovasjonsmiljøer.

Offentlig sektors eierskap i Nord-Norge

Verdiskaping som kan knyttes til de ulike eierne, 2012

Kilde: Menon

Innovasjon Norge gir lavrisikolån til næringslivet i Nord-Norge, noe som er et viktig supplement til bankenes lånevirk-somhet. Totalt utgjorde disse lavrisiko-lånene 641 millioner kroner i 2014, og to tredjedeler av dette gikk til fiskeflåten.

Landbruket benytter seg også flittig av Innovasjon Norges låneordninger, men her er det tydelige regionale forskjeller. Mens de private bankene har engasjert seg i landbruket i Nordland, har bankene i Troms tradisjonelt sett ikke ønsket å finansiere landbruksnæringen. Dermed har Innovasjon Norge fått en sterkere og viktigere rolle som finanskilde for landbruksnæringen i Troms enn i Nord-land.

For å redusere risikoen for bedrifter og utløse investeringer, gir Innovasjon Norge også ulike typer tilskudd til næringslivet. Til sammen beløp de seg til over 400 millioner kroner i 2014. Omtrent en tredjedel av dette gikk til bedriftsutvikling.

I 2014 ga Innovasjon Norge også over 100 etablerertilskudd til unge bedrif-ter i Nord-Norge, totalt 24 millioner kroner. Støtten kommer godt med for de nordligste fylkene som er blant de fylkene der færrest gründere lykkes.

Investeringer i Nord-Norge (2016-2022)

KB presenterte for første gang en investeringsoversikt høsten 2013. Investeringskartleggingen ble godt mottatt og nytteverdien synes å være stor. Høsten 2014 ble derfor oversikten oppdatert med ferske tall og langt flere investeringsprosjekter ble identifisert. Denne høsten er oversikten nok en gang komplementert og ytterligere investeringsprosjekt er identifisert.

I dette kartet presenteres en oversikt over ønskede, planlagte og igangsatte investeringsprosjekter i landsdelen. Til sammen er det kartlagt investeringer for nærmere 410 mrd kroner for perioden 2016 - 2022. I tillegg kommer en lang rekke med mindre investeringsprosjekter som ikke fanges opp av denne tellingen.

Oversikten som presenteres her er basert på 428 identifiserte investeringsprosjekter. Mer informasjon finner du på kbnn.no.

HÅLOGALANDSREGIONEN

- Investeringer i bolig og infrastruktur utgjør 75 % av investeringene
- Offentlig sektor investerer 19,3 mrd, med 68 % i infrastruktur
- Privat sektor har planlagte investeringer for 40,25 mrd
- Av private investeringer utgjør boliginvesteringer 31,5 mrd boliginvesteringer
- Kraft- og næringsinvesteringer utgjør 3,4 mrd hver

BODØREGIONEN

- Investeringer i bolig og infrastruktur står for 79 % av investeringene
- Offentlig sektor investerer 9,22 mrd og privat sektor 29,48 mrd
- Av private investeringer utgjør boliginvesteringer 67 % med 26 mrd
- Øvrige investeringer fordeler seg i all hovedsak innen offentlige bygg og helse

HELGELAND

- Investeringer i bolig, kraft, industri og infrastruktur utgjør 80 % av investeringene
- Offentlig sektor investerer 18,1 mrd og privat sektor 46,3 mrd
- Av offentlige investeringer er 9,5 mrd i infrastruktur og 4,7 mrd i offentlige bygg
- Av de private investeringene er 21,7 mrd i boliginvesteringer, 10,2 mrd i industri og 10,7 mrd i kraft

VEST-FINNMARK

- Bolig- og kraftinvesteringer utgjør 68 % av investeringene
- Offentlig sektor investerer 13 mrd og privat sektor 26,2 mrd
- I offentlig sektor investeres 4,8 mrd i infrastruktur og henholdsvis 2,6 og 2,5 i helse og offentlige bygg
- Investeringer i bolig og kraft utgjør 93 % av private investeringer

SOKKEL

- Offshore investeringene er på 110 mrd, utenom lete- og driftskostnader
- Investeringene kommer hovedsakelig i Finnmark

ØST-FINNMARK

- Investering i bolig, offshore og maritim infrastruktur utgjør 73 % av investeringene
- Offentlig sektor investerer 8,4 mrd og privatsektor 9,71 mrd
- Investeringene i offentlig sektor er i maritim infrastruktur, kraft og infrastruktur
- Av private investeringer utgjør boliginvesteringer 92 %
- Planlagte investeringer knyttet til offshore utgjør 4,3 mrd

TROMSØ, MIDT- OG NORD-TROMS

- Investeringer i bolig, infrastruktur, næring og offentlige bygg står for 77 % av investeringene
- Offentlige investeringer kommer i infrastruktur, offentlig bygg og kraft med 26,4 mrd
- I privat sektor utgjør boliginvesteringer over 90 % med hovedtyngde i Tromsø

59,6
MRD

80,5
MRD

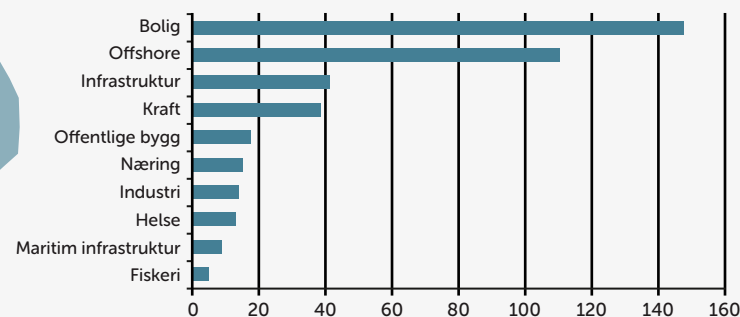
39,5
MRD

22,4
MRD

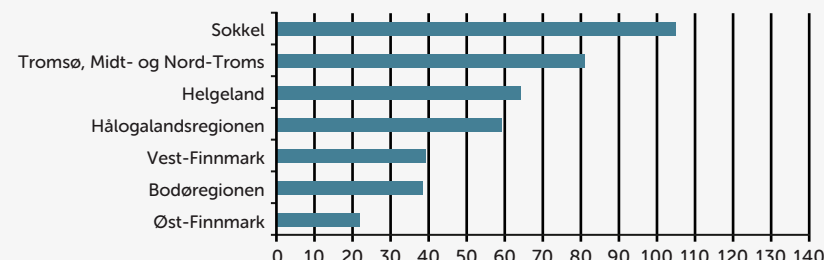
37,8
MRD

64,5
MRD

Investeringer i Nord-Norge fram mot 2022 (mrd)

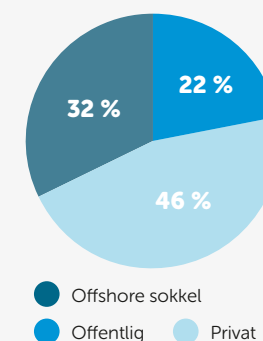
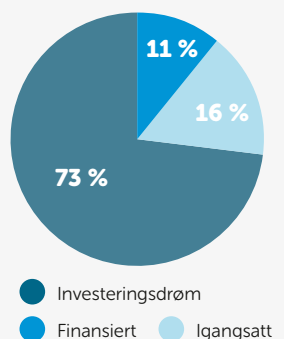

Regionvise investeringer 2016 - 2022 (mrd)

Investeringsdrøm, finansiert, igangsatt

Tidspunktene for oppstart og avslutning er heftet med stor usikkerhet, og enkelte prosjekter vil nok aldri bli igangsatt. Både grunnet usikkerhet knyttet til finansiering og endrede konjunkturer. De investeringer det knyttes størst sikkerhet ved er offentlige investeringer som er identifisert gjennom offentlige virksomheters langtidsbudsjetter. Boliginvesteringer vil også ha en høy grad av sikkerhet.

Offentlig, privat og offshoreinvesteringer

Oversikten over offentlige investeringer er i stor grad hentet fra de statlige organer som har ansvaret for investeringstiltakene. Oversikten over private investeringer er hentet fra en rekke ulike kilder, hvor blant annet SpareBank 1 Nord-Norges finanskede kontornett i landsdelen har bidratt med informasjon.

REDAKSJON

Faglig innhold

Menon Business Economics AS | Bedriftskompetanse AS

Bidragstere

Leo A. Grünfeld, Magnus Utne Gulbrandsen, Endre Kildal Iversen,
Ida B. Amble, Øystein Sørvig, Peter Aalen, Stein Windfeldt, Kjetil Woje og Anita Andresen

Redaktør Leo A. Grünfeld, Menon

Prosjektledere Magnus Utne Gulbrandsen, Menon | Stein Windfeldt, Bedriftskompetanse

Forventningsundersøkelsen ble gjennomført i september 2015.

Redaksjonen ble avsluttet 20. oktober 2015.

DATAGRUNNLAG OG METODE

Definisjoner av eierskap i næringslivet

4 eiertyper: Norske personlige eiere, utenlandske eiere, offentlige eiere og andre eiere (stiftelser, medlemsbedrifter, små poster mm)

Eierskapets andel i næringslivet er basert på eiertypens andel av verdiskapingen. Da telles alle eierposter større enn 10 % i et enkelt selskap. Mindre eierposter går under eiertypen "andre" (typisk i børsnoterte selskaper).

Postene føres hele veien tilbake til den «ultimate eieren». Dermed tas det hensyn til at bedrifter eies av bedrifter som igjen eies av o.s.v. Dersom en norsk eier står bak et utenlandsk eierselskap, fanges det dessverre ikke opp.

Eierskap i Nord-Norge dekker alle foretak med hovedkontor i landsdelen. Også eierskapet bak avdelingskontorer i Nord-Norge beregnes ut fra andelen sysselsatte i hele foretaket som befinner seg i Nord-Norge.

Regionalt (nordnorsk) eierskap er definert ut fra adressen til foretaket øverst i eierhierarkiet. I tillegg er de 500 største personlige eierne i landsdelen undersøkt for å sikre at alle fra Nord-Norge blir definert som regionale eiere.

Verdiskaping beregnes som bedriftenes omsetning fratrasket kjøpte varer og tjenester. Det betyr at bedriftenes verdiskaping tilsvarende summen av lønnskostnader og driftsresultat før avskrivninger og nedskrivninger (EBITDA). En nærings verdiskaping er dermed summen av lønnskostnader og EBITDA i alle bedriftene, og er et uttrykk for næringenes bidrag til Norges BNP.

Regnskapsdata i KB er hentet fra Menons regnskapsdatabase, som dekker aktiviteten i norsk næringsliv tilbake til 1992. Enkeltmannsforetak er i hovedsak ikke inkludert.

Det tas hensyn til problematikken rundt hovedkontorenes lokalisering, ved at nøkkeltall fordeles etter sysselsetting ute i de ulike avdelingene. Dermed blir verdiskapingen og sysselsettingen i Nord-Norge synliggjort, uavhengig av hvor foretaket har sitt hovedkontor.

Næringspopulasjonene er i hovedsak basert på Menons næringsinndeling. Bergverk og mineralnæringen er basert på Statistisk Sentralbyrås bransjekoder. Nøkkeltall som framkommer i KB kan ikke summeres over næringer, fordi noen bedrifter overlapper ved å operere innenfor flere næringer. Menons næringsinndeling er ikke bare definert ut fra likhet i produkt, kompetanse, teknologi, prosesser og/eller innsatsfaktorer. Næringene defineres også etter hvordan bedrifter og bransjer er koblet sammen i spesialiserte kunde- og leverandørrelasjoner, og gjennom komplementaritet i markeder eller i kompetanse og teknologi.

KBs forventningsundersøkelse ble gjennomført i september 2015. Her er hovedfokus bedriftenes forventninger til egen omsetning, sysselsetting og eksport – ett år fram i tid. Undersøkelsen ble sendt til 8 206 nordnorske bedrifter, hvorav 422 besvarte hele spørreskjemaet.

